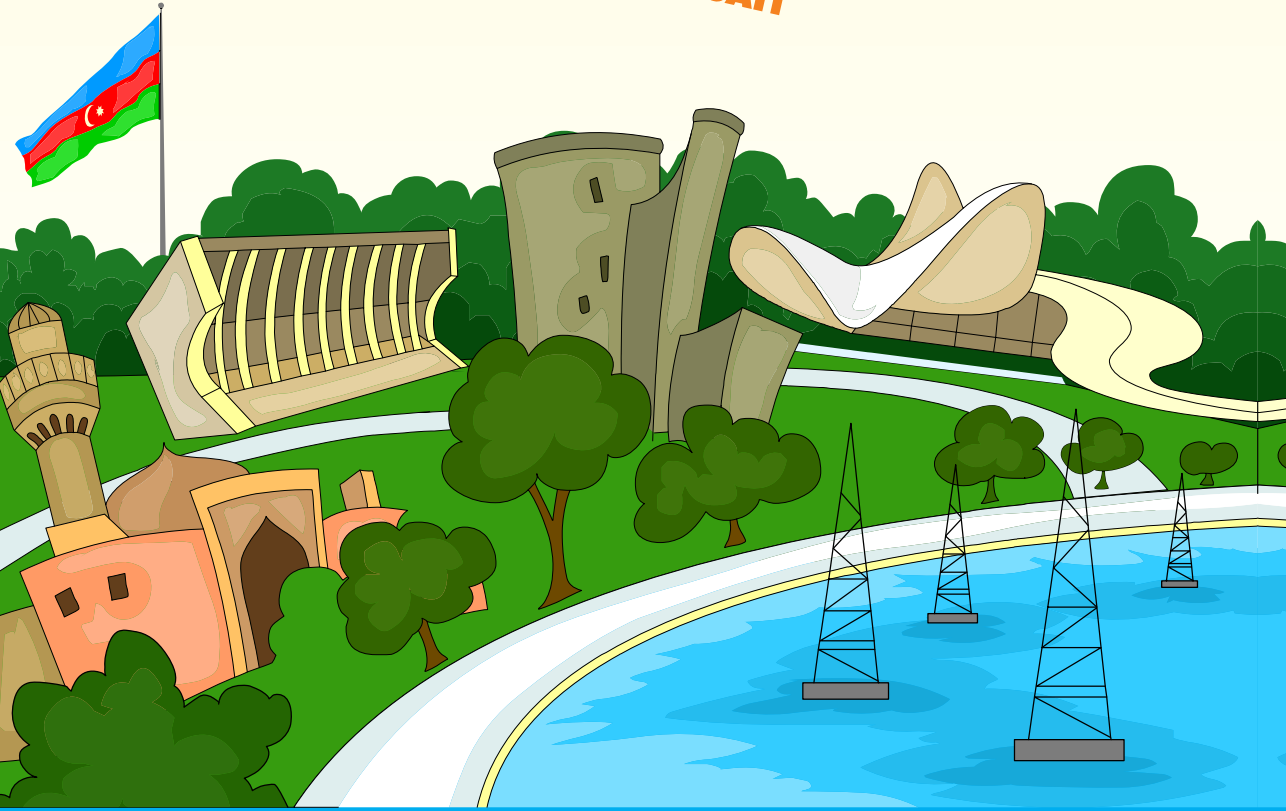

Həyat bilgisi

5

MÜƏLLİM ÜÇÜN
METODİK VƏSAİT

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ DÖVLƏT HİMNİ

*Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Əhməd Cavadındır.*

Azərbaycan, Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadırız!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!
Minlərlə can qurban oldu!
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

Nüşabə Məmmədova
Könül Mahmudova
Aynur Bağmanlı

Həyat bilgisi 5

Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün
"Həyat bilgisi" fənni üzrə

MÜƏLLİM ÜÇÜN METODİK VƏSAİT

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
24.05.2016-cı il tarixli 354 nömrəli əmri ilə
təsdiq edilmişdir.

ŞƏRQ-QƏRB
BAKİ 2016

Nüşabə Məmmədova, Könül Mahmudova, Aynur Bağmanlı
Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün
"Həyat bilgisi" fənni üzrə müəllim üçün metodik vəsait
Bakı, "Şərq-Qərb" Nəşriyyatı, 2016, 80 səh.

ISBN 978-9952-509-11-3

Elmi redaktor: Məcnun Babayev

Rəyçilər: Təranə İsmayılova
Kamandar Həsənov
Kəmalə Ələsgərova
Brilyant Həsənova
Kifayət Əliyeva

Müəllim üçün metodik vəsaitlə bağlı rəy, irad və təkliflərin info@eastwest.az və derslik@edu.gov.az elektron ünvanlara göndərilməsi xahiş olunur. Əməkdaşlığınıza üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Dərslik komplekti haqqında

“Həyat bilgisi” fənni kurikulumu ölkəmizdə aparılan təhsil islahatının yerinə yetirilməsi istiqamətində görülmüş işlərdən biri kimi meydana çıxmışdır. Bu fənnin tədrisi ibtidai və ümumi orta təhsil səviyyələrində nəzərdə tutulur.

“Həyat bilgisi” fərdin özünü bioloji, psixoloji, sosial və mənəvi tərəfləri ilə bütöv bir varlıq kimi dərk etməsi və reallaşdırması üçün lazım olan bilik, bacarıq və dəyərlər sistemi formalaşdırmağa və onu təkmilləşdirməyə kömək edən integrativ fəndir.

Bu cür geniş əhatə dairəsinə malik olan fənn, şagirdlərin həyatı əhəmiyyət kəsb edən bilik, bacarıq və vərdislər qazanması üçün onları ən zəruri praktik işlərin həyata keçirilməsinə istiqamətləndirir, milli və bəşəri dəyərlərə yiyələnmələrinə, şəxsiyyət kimi formalaşmalarına kömək edir. “Həyat bilgisi” fənninin şagirdlərdə ünsiyyət qurma və birlikdə çalışma kimi mənəvi dəyərlərin formalaşdırılmasında, onlarda mühakimə yürütmək, öz nöqteyi-nəzərlərini sərbəst ifadə etmək, onu arqumentləşdirmək, öz hüquqlarını qorumaq və başqalarının hüquqlarını müdafiə etmək vərdislərinin yaranmasında mühüm roludur.

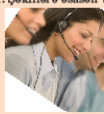
Müəyyən olunmuş məzmun xətlərinin köməyi ilə şagirdlərin şüurunda əhatə olunduqları canlı və cansız aləmin vahid, bütöv və bölünməz obrazı yaradılır. Onlar özlərini bu aləmin bir hissəsi kimi dərk edir, təbiətdə və cəmiyyətdə müşahidə etdikləri hadisələrdən, dəyişikliklərdən və bunlar arasındakı əlaqələrdən nəticələr çıxarır, araşdırmaq, təhlil etmək, proqnoz vermək, fikir və istəklərini başqalarına düzgün çatdırmaq bacarıqlarına yiyələnirlər.

“Həyat bilgisi” fənninin məzmunu nəticələr (məzmun standartları) formasında verilir. Nəticələrin siz müəllimlərə bir tələb kimi verilməsi öz fəaliyyətinizdə sərbəst olmağa, müvafiq təlim strategiyaları seçməyə imkan yaradır. Bu isə öz növbəsində biz müəlliflərə müasir dərsliklər, digər resurslar hazırlamaqda istiqamət verir.

V sinif üçün “Həyat bilgisi” dərslik komplekti Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin təsdiq etdiyi “Azərbaycan Respublikasının Ümumtəhsil məktəbləri üçün Həyat bilgisi kurikulumu (V-IX siniflər)” əsasında hazırlanmışdır.

Dərsliklərin komplekt şəkildə çap olunması təhsil prosesində müəllim-şagird fəaliyyətinin tam təsəvvür olunmasını və üzvi şəkildə əlaqələndirilməsini təmin edir, müəllimin planlaşdırmadan qiymətləndirməyə qədər bütün fəaliyyətini istiqamətləndirir, təlim prosesində şagirdlərin müstəqilliyinin və tətbiq bacarıqlarının genişlənməsinə imkan yaradır. Bu baxımdan şagirdlər məlumatlar əldə etmək üçün axtarırlar, cəlb olunur, onlara fəal təlim şəraiti yaradılır. Şagirdlərin fərdi marağı nəzərə alınmaqla zəruri həyatı bacarıqların formalaşdırılmasına, məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürün inkişaf etdirilməsinə imkan yaradır, təlimə marağı artırır.

Müasir dərsliklərə verilən tələblərə uyğun olaraq hazırladığımız dərslik komplektində bütün məzmun standartları reallaşdırılmış mübahisəli faktların olmaması, faktların dəqiqliyi, əyaniliyin, müasirliyin, qrammatik qaydaların gözlənilməsi ön plana çəkilmişdir. Təlim materiallarının düzülməsində sadədən mürəkkəbə, məntiqi və xronoloji ardıcılıq nəzərə alınmışdır. Dərslikdə öz əksini tapmış təlim materiallarının yaş səviyyəsinə uyğun, sadə dildə, lakonik olmasına çalışmışıq. Dərslikdəki hər bir mövzu aşağıdakı kimi qruplaşmışdır.

Motivasiya	1 Hər şey ünsiyyətdən başlayır <i>Comityyət – bu birlik</i>	İnsan ünsiyyətinin özünü nitq təşkil edir. Nitq qəbiliyyəti yalnız insana məxsusdur. O, insanın əxlaqını, əhlini, dünyagörüşünü, mədəni səviyyəsini əks etdirən göstəricidir. Sizin də həmişəlik olduğunuz insanı diqqətlə dinləyin, əslənli komşun. Yalnız beləliklə dənizəyiniz ki, o sizin onunla sənəti olduğunuzun duyusun.	C
	<i>A</i> Arşaq siz tələbi təhəli səviyyəni bəso vurmuşsunuz. Tələbi təhəli 6-cı siniflə dəniz cəlbərləyir. Müəllimlərinizin, dəniz həqiqətləri sinif otaqlarının səpə arşaq. Ömrünüzün ən gicəni çəldirən bir gicəni bu müəllimlərin, sinif yoldaqlarınızla birgə dənizə məktəbinizdə keçəcəksiniz. Sizin düşündürən, narahət edən suallara burada cavab tapacağınız. Müəllimlərinizin təşəvvü olacaq, onlarla ünsiyyət quracağınız. Görmən, ünsiyyət nə üçün vacibdir?	Arşaqınızda münasibətlərdən əslən olmaqla insanların bir-birə əslən vermələri ünsiyyətin əslən olmaqlarından biridir. Səlamlaşma insanlar arasında münasibətləri yaxşılaşdırır, onlar arasında məhəbbət, dostluq, qardaşlıq təllərini möhkəmləndirir.	
Araşdırma	B <i>B</i> Şəkilləri sinif yoldaqlarınızla müəssirə edin.	C <i>C</i> Sən vaxtılar belə fikirlər sələn ki, təşkilat İnternet insanları arasında ünsiyyəti əvvəl edəcəkdir. Bütünə ki, kompüter insanlara təhəli əlmə, səmərəli işləməyə imkan yaradır. Çünki insanlar onlara əslən olan məlumatı İnternet vasitəsilə əldə edir. Öyrənir, həvəni dəniz də seçirlər. Lakin kompüterdən çox istifadə ondan əslənli yərdə bilər. Bu isə insanın cənab ünsiyyətini əslənli. Həç nə insanın cənab ünsiyyətini əvvəl etməsə və münasibətlərdən əslənli məsələni vermə bilirsən. Unutmayın ki, ünsiyyət insanın mədəni tələbi.	C
	C <i>C</i> Ünsiyyət – insanlar arasında qarşılıqlı təsir, onların bir-birini qəvvəmə və anlamaq prosesidir. Sizin, ünsiyyəti qəvvəməq məktəbdədir? Nə üçün? Bir-biri ilə ünsiyyət qəvvəməyən insan qrupu təşəvvü etmək mümkündür deyil. Çünki comityyətdə qəvvəməq həç kimlə ünsiyyət qəvvəməməq qəvvə-mümkündür. Lakin ünsiyyət həç də əslən proses deyil. Comityyətdə ələ insanlar var ki, onlar əvvəlindəki qəvvə ünsiyyəti qururlar. İnsanların uğurlu ünsiyyət qəvvəməmə bir arada əslənli: əslənliyə, gicəni və gicəni olmaq, həl-əhval tutmaq, qəvvəməq, qəvvəməq qəvvəməq, qəvvəməq, qəvvəməq, dənizli, gicəni, səmərəli olmaq və s. kömək edir. Bütün bu əslənliyə ünsiyyət mədəniyyətinin formalaşması üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir.	E <i>E</i> 1. Şəkillərə əslənli ünsiyyət vasitələrini müəssirə edin. 2. Nümunəvi ünsiyyət qaydaları haqqında əslən yazın. 3. Bəzi insanlarda düzgün ünsiyyət qura bilməməyin səbəblərini araşdırın. Belə insanlara bunun aradan qaldırılması üçün tövsiyələr hazırlayın.	

Dərslikdə mövzuların sonunda sual və tapşırıqlar öz əksini tapmışdır. Bu tapşırıqlardan dərsin müxtəlif mərhələlərində istifadə edə bilərsiniz.

Müəllim üçün metodik vəsait sizə öz işinizi qurmağa, perspektiv hazırlamağa, dərsi planlaşdırmağa, qiymətləndirmə vasitələrinin hazırlanmasına köməklik göstərəcəkdir.

MMV-də hər bir mövzunun tədrisi ilə bağlı tövsiyələr, mövzular üzrə həm perspektiv (illik), həm də gündəlik planlaşdırma nümunələri öz əksini tapmışdır. Ümidvarıq ki, hazırladığımız dərslik və metodik vəsait bu işdə sizə düzgün istiqamət verəcəkdir.

Müəllim üçün metodik vəsaitdə aşağıdakı materiallar öz əksini tapmışdır:

- V sinif “Həyat bilgisi” fənni üzrə məzmun standartları;
- Fənn üzrə məzmun standartlarının reallaşdırılması cədvəli;
- “Həyat bilgisi” fənninin tədrisində istifadə olunan təlim formaları və üsulları;
- İllik planlaşdırılmanın aparılmasına dair tövsiyələr;
- V sinif üçün “Həyat bilgisi” fənni üzrə təxmini illik planlaşdırma nümunəsi;
- Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinə dair tövsiyələr;
- Mövzuların gündəlik planlaşdırılmasına dair tövsiyələr;
- Gündəlik planlaşdırılma nümunələri;
- Summativ qiymətləndirmə vasitələri;
- İstifadə edilmiş və müəllimin istifadə edə biləcəyi mənbələr.

V sinif “Həyat bilgisi” fənni üzrə məzmun standartları

V sinfin sonunda şagird:

- varlıq və hadisələrin sadə təsnifatını verir;
- canlıların həyatında ekoloji mühitin rolunu əsaslandırır;
- cəmiyyətin sosial tərkibini, dövləti onun həyatını tənzimləyən vahid siyasi təşkilat kimi izah edir;
- insan hüquqlarını müdafiə edən qurumları fərqləndirir, topladığı materialları təqdim edir;
- iqtisadi resursları və iqtisadi vasitələri fərqləndirir;
- sağlamlığın mənəvi, fiziki və emosional aspektlərini fərqləndirir;
- ünsiyyəti mənəvi tələbat kimi qiymətləndirir, əxlaq və davranışlara təsir edən amilləri fərqləndirir;
- mənəvi borcun əhəmiyyətini izah edir, dini inancları fərqləndirir;
- həyat fəaliyyəti zamanı yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları, fəvqəladə hadisələri izah edir.

Məzmun xətləri üzrə əsas və alt standartlar

1. Təbiət və biz

Şagird:

1.1. Varlıq, təbiət və hadisələrə, onların qarşılıqlı əlaqəsinə dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

1.1.1. Cisim, maddə və təbiət hadisələrinin sadə təsnifatını verir.

1.2. Ekoloji tarazlığın qorunmasına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

1.2.1. Canlıların həyatında ekoloji mühitin rolunu əsaslandırır.

2. Fərd və cəmiyyət

Şagird:

2.1. Cəmiyyətin sosial mahiyyətinə və idarəetmə formalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

2.1.1. Cəmiyyətin sosial tərkibini izah edir.

2.1.2. Dövləti cəmiyyətin həyatını tənzimləyən vahid siyasi təşkilat kimi izah edir.

2.2. Hüquqi mədəniyyətə malik olduğunu nümayiş etdirir.

2.2.1. İnsan hüquqlarını müdafiə edən qurumları fərqləndirir.

2.2.2. İnsan hüquqlarını müdafiə edən qurumlar haqqında topladığı materialları təqdim edir.

2.3. İqtisadi bilik və bacarıqlara yiyələndiyini nümayiş etdirir.

2.3.1. İqtisadi resursları və iqtisadi vasitələri fərqləndirir.

3. Mənəviyyət

Şagird:

3.1. Ünsiyyət mədəniyyətinə dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

3.1.1. Ünsiyyəti mənəvi tələbat kimi qiymətləndirir.

3.2. İnsan mənəviyyətini formalaşdıran amillərə dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

3.2.1. Əxlaq və davranışlara təsir edən amilləri fərqləndirir.

3.2.2. Mənəvi borcun əhəmiyyətini izah edir.

3.3. Mənəviyyətin formalaşmasında dinin rolunu dəyərləndirir.

3.3.1. Dini inancların ümumi və fərqli cəhətlərini müqayisə edir.

4. Sağlamlıq və təhlükəsizlik

Şagird:

4.1. Sağlam həyat tərzinə dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

4.1.1. Sağlamlığın mənəvi, fiziki və emosional aspektlərini fərqləndirir.

4.2. Məişətdə və ictimai yerlərdə təhlükəsiz davranış qaydalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

4.2.1. Məişətdə və ictimai yerlərdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları izah edir.

4.2.2. Yol nişanları və yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini izah edir.

4.3. Fövqəladə hallarla bağlı bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

4.3.1. Fövqəladə hadisələr zamanı yarana biləcək təhlükəni qiymətləndirir.

Fənn üzrə məzmun standartlarının reallaşdırılması cədvəli

№	Mövzular	Standartların reallaşdırılması	İnteqrasiya	Saat
CƏMİYYƏT – BU BİZİK				
1	Hər şey ünsiyyətdən başlayır	3.1.1.		1
2	Ailə kiçik cəmiyyətdir	2.1.1.	Az. tarixi 1.3.1	1
3	Mən də bir qrupdayam	2.1.1.		1
4	Xalqlar	2.1.1.		1
5	KSQ			1
6	Dövlət və dövlətçilik	2.1.2.	Az. tarixi 3.1.1.	1
7	Dövlətim mənə xidmət edir	2.1.2.; 3.2.2.	Az. tarixi 3.1.2.; 4.1.1.	1
8	Hüquqlarımız qorunur	2.2.1.; 2.2.2.		2
9	Bizim tələbatlarımız	2.3.1.		1
10	KSQ			1
ƏTRAF MÜHİT VƏ SAĞLAMLIQ				
11	Sağlam həyat tərz	4.1.1.	Fiz. tərbiyə 1.1.1.; 1.2.1.	1
12	Təhlükəsiz kompüter	4.1.1.; 4.2.1.		1
13	Sağlamlığımız təhlükədədir	4.2.1.; 4.3.1.		1
14	Yol nişanları nə üçündür?	4.2.2.		1
15	Yol hərəkəti qaydalarına əməl edək	4.2.2.		1
16	KSQ			1
17	BSQ			1

TƏBİƏTİ GƏZƏK VƏ TANIYAQ				
18	Təbiətdəki cisim və maddələr	1.1.1.		1
19	Mühit amilləri və təbiət hadisələri	1.1.1.; 1.2.1.	Az. tarixi 2.1.1.	1
20	Təbiət qəzəblənib	4.3.1.		1
21	Günəş sistemində baş verən hadisələrin sirri	1.1.1.		1
22	KSQ			1
23	Ekoloji mühitin canlılara təsiri	1.2.1.		1
24	İnsan və təbiət	1.2.1.		1
25	Təbiətin harayı	1.2.1.		1
26	Təbiətə borcumuz	3.2.2		1
27	KSQ			1
DİNİMİZ VƏ MƏNƏVİYYATIMIZ				
28	İnsanın gözəlliyi onun əxlaq və davranışındadır	3.2.1.; 4.1.1.		1
29	Dini dözümlülük	3.3.1.		1
30	Səmavi və qeyri-səmavi dinlər	3.3.1.		1
31	İnanc sistemində oxşarlıq və fərqlər	3.3.1.		1
32	KSQ			1
33	BSQ			1

Yəqin ki, məktəb təcrübəsindən də bilərsiniz ki, şagirdlər, xüsusən də yeniyetmələr yalnız kitab və müəllimin şərhilə kifayətlənmir, özü düşünməyə, axtarmağa, tədqiqatçılığa meyil göstərilir. Elə bu baxımdan artıq ənənəvi üsullarla keçilən dərslər şagirdlər üçün, sözün əsl mənasında, maraqsızdır. Onlar müəllimi dinləməkdənsə, özləri tədqiqat aparmağa üstünlük verirlər. Yaradıcı müəllimlər bunu nəzərə alaraq müəyyən strategiya müəyyənləşdirir, şagirdləri üçün elə bir mühit yaratmağa çalışırlar ki, şagirdlər axtarışlar edə-edə öyrənsinlər.

Təlim formaları (kollektivlə iş, qruplarla iş, cütlərlə iş və fərdi iş) təlim strategiyasının bir hissəsi olub, dərslərin məqsədinə uyğun olaraq müəyyənləşdirilir və şagirdlərin fəaliyyətləri bu forma üzərində qurulur.

Kollektivlə iş zamanı kollektiv fəaliyyətə alışmaq bacarığının bünövrəsi qoyulur.

Qruplarla iş. Müəyyən problemi həll etmək üçün qruplar təşkil olunur. Bu zaman onları müzakirə etmək, fikir mübadiləsi aparmaq, mühakimə yürütmək və əməkdaşlıq etmək bacarıqları inkişaf etdirilir.

Cütlərlə iş. Bu təlim forması şagirdlərə daha yaxından əməkdaşlıq etməyə və ünsiyyət qurmağa, məsuliyyəti bölüşməyə imkan yaradır. Lakin bu əməkdaşlığın əhatə dairəsi çox azdır.

Fərdi iş. Fərdi iş zamanı şagirdin sərbəst düşünməsi üçün real imkanlar yaranır. Müəllim şagirdin fəaliyyətini tam obyektiv qiymətləndirə bilər.

Nəzərə almaq lazımdır ki, təlim formalarından istifadə edərkən dərslərin məqsədləri nəzərə alınmalıdır.

Bildiyiniz kimi, ənənəvi təlim şagirdlərə mümkün qədər çox bilik vermək və biliyin mənimsənilməsinə nail olmaq məqsədi daşıyırdı. Şagirdlər biliyi hazır şəkildə əldə edir və müəyyən fənlər üzrə informasiyalar şagirdin şüurunda məna və əhəmiyyət baxımından həmişə əlaqəli olmayan tematik bloklar şəklində formalaşırdı.

İnteraktiv təlim isə başqa bir forma kəsb edir. Şagirdlər ətraf aləm haqqında bilikləri müəllimdən hazır formada deyil, şəxsi fəallıq əsasında əldə edir, eyni zamanda fərdi, kollektiv fəaliyyət zamanı bilik axtarışının müxtəlif mexanizmlərini mənimsəyirlər. İnteraktiv təlimin məqsədi məhz elə təlim şəraitinin yaradılmasıdır ki, burada şagird həyatın müxtəlif sahələrində öz bilik və bacarıqlarını kəşf etməyə qadir olsun.

Həyat bilgisinin tədrisi zamanı, əsasən, klaster, beyin həmləsi, ziqzaq, mühazirə, fasiləli oxu, müzakirə, karusel, BİBÖ, anlayışın çıxarılması, INSERT, layihə, Venn diaqramı, assosiasiya kolu və s. üsullardan istifadə etmək məqsəduyğundur.

Yadda saxlamaq lazımdır ki, interaktiv təlim üsullarından istifadəni şagirdlərin əyləndirilməsi vasitəsinə çevirmək olmaz. İnteraktiv təlimdən istifadə sinifdə yalnız əlverişli psixoloji mühitin yaradılması ola bilməz. Üsullardan istifadə zamanı şagirdin fərdi təcrübəsi, auditoriyada qarşılıqlı fəaliyyəti, fənnin məqsədi, tapşırıqların səviyyəsi mütləq nəzərə alınmalıdır.

İllik planlaşdırılmanın aparılmasına dair tövsiyələr

Planlaşdırma əsas məqsədləri müəyyənləşdirmək və onlara nail olmaq üçün hər bir müəllimin fəaliyyət istiqamətidir. Planlaşdırma apararkən sinfin səviyyəsi mütləq nəzərə alınmalıdır. Uzun illər ərzində müəllimlər hər bir fənn üzrə hazır illik planlaşdırmadan istifadə etmişlər. Hazırkı kurikulumlar isə müəllimlərə planlaşdırma aparmaqda tam sərbəstlik verir. Təbii ki, bu planlaşdırmanı kor-koranə aparmaq qeyri-mümkündür. Bunun üçün müəllimdə bir sıra bacarıqların olması vacibdir. Bu bacarıqlar aşağıdakılardır:

- *Məzmun standartlarına əsasən dərslikdəki tədris vahidi və mövzular üzrə dəqiqləşmələr aparmaq.*
- *Tədris vahidlərinin və mövzuların ardıcılığını müəyyənləşdirmək.*
- *İntegrasiya imkanlarını müəyyən etmək.*
- *Əlavə resurslar seçmək.*
- *Mövzulara görə məqsədyönlü vaxt bölgüsü aparmaq.*
- *Mövzuya görə nailiyyətlərin qiymətləndirilməsinin növlərini müəyyənləşdirmək.*

İllik planlaşdırmanı tərtib edərkən müəllim dərs ilinin həftələrini, tədris ilində baş verəcək mühüm hadisələri, tədris vahidlərinin və onlara daxil olan mövzuların adlarını müəyyən edir. Hər tədris vahidi və mövzu vasitəsilə reallaşdırılacaq məzmun standartlarını seçir, istifadə olunacaq resursları müəyyən edir, hər mövzu üçün ayrılmış vaxtı qeyd edir.

Sizə bir tədris vahidi üzrə illik planlaşdırma nümunəsi təqdim edirik. Siz buna əsasən bütün mövzular üzrə illik planlaşdırma hazırlaya bilərsiniz.

V sinif üçün “Həyat bilgisi” fənni üzrə təxmini illik planlaşdırma nümunəsi

Alt standart	Tədris vahidi	Mövzu	İntegrasiya	Resurslar	Qiymətləndirmə	Saat
3.1.1.	Cəmiyyət – bu bizim	Hər şey ünsiyyətdən başlayır		Dərslik, iş vərəqləri, müxtəlif şəkillər, elektron təqdimat	Diagnostik və formativ qiymətləndirmənin üsul və vasitələri	1
2.1.1.		Ailə kiçik cəmiyyətdir	Az. tarixi 1.3.1.	Dərslik, iş vərəqləri, müxtəlif ailə şəkilləri, CD və s.	Diagnostik və formativ qiymətləndirmənin üsul və vasitələri	1
2.1.1.		Mən də bir qrupdayam		Dərslik, iş vərəqləri, flipçart, müxtəlif şəkillər. https://www.youtube.com/watch?v=W7YiWr-T9Q7w&hd=1	Diagnostik və formativ qiymətləndirmənin üsul və vasitələri	1
2.1.1.		Xalqlar		Dərslik, iş vərəqləri, müxtəlif xalqlara dair şəkillər, İKT, CD və s. https://www.youtube.com/watch?v=W7YiWr-T9Q7w&hd=1 https://www.youtube.com/watch?v=AS1A6_NFuaE&hd=1	Diagnostik və formativ qiymətləndirmənin üsul və vasitələri	1
–		KSQ	–	–	–	1
2.1.2.		Dövlət və dövlətçilik	Az. tarixi 3.1.1.	Dərslik, iş vərəqləri, dövlət atributları, elektron təqdimat	Diagnostik və formativ qiymətləndirmənin üsul və vasitələri	1

Alt standart	Tədris vahidi	Mövzu	İnteqrasiya	Resurslar	Qiymətləndirmə	Saat
2.1.2.; 3.2.2.	Cəmiyyət – bu bizim	Dövlətim mənə xidmət edir	Az. tarixi 3.1.2.; 4.1.1.	Dərslik, iş vərəqləri, ensiklopediya, müxtəlif şəkillər, elektron təqdimat http://www.myvideo.az/v/1791080	Diagnostik və formativ qiymətləndirmənin üsul və vasitələri	1
2.2.1.; 2.2.2.		Hüquqlarımız qorunur		Dərslik, iş vərəqləri, insan hüquqlarını müdafiə edən qurumlarla bağlı paylama materialları, elektron təqdimat, ensiklopediya və s.	Diagnostik və formativ qiymətləndirmənin üsul və vasitələri	2
2.3.1.		Bizim tələbatlarımız		Dərslik, iş vərəqləri, sxem müxtəlif şəkillər, elektron təqdimat https://www.youtube.com/watch?v=XOli3FW6100 https://www.youtube.com/watch?v=rhBcQMHDIAc	Diagnostik və formativ qiymətləndirmənin üsul və vasitələri	
–		KSQ	–	–	–	1

Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinə dair tövsiyələr

Qiymətləndirmə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə yönələn və onu idarə edən vacib amildir.

Məktəbdaxili qiymətləndirmə diaqnostik (ilkin səviyyənin qiymətləndirilməsi), formativ (fəaliyyətin qiymətləndirilməsi), summativ (kiçik, böyük və yekun) qiymətləndirmələrdən ibarətdir.

Diaqnostik qiymətləndirmə sizin öz təlim strategiyanızı müəyyənləşdirmə-nizə xidmət edir. Bir qayda olaraq, təhsil səviyyəsinin, dərs ilinin, tədris vahid-lərinin əvvəlində sinifdəki şagirdlərin bilik və bacarıqları, eyni zamanda şagird bir ümumi təhsil müəssisəsindən digərinə gəldikdə, sinfi dəyişdikdə və digər zəruri hallarda onun bilik və bacarıqları haqqında məlumat toplamaq, şagirdə fərdi yanaş-manı təmin etmək məqsədilə aparılır.

Diaqnostik qiymətləndirmənin aparılması üçün aşağıdakı üsul və vasitələrdən istifadə edə bilərsiniz:

Üsullar	Vasitələr
Tapşırıqvermə	Çalışmalar
Müsahibə (şifahi yoxlama)	Müəllimin qeydiyyat vərəqi (şagirdlə, müvafiq hallarda qrup, yaxud siniflə aparılan şifahi yoxlama zamanı müəl-limin öyrənmək (diaqnoz qoymaq) istədiyi məsələnin ya-zıldığı vərəq)
Valideynlərlə və digər fənn müəllimləri ilə əməkdaşlıq	Söhbət və müəllimin sorğu vərəqi (şagirdin evdə və ya məktəbdəki fəaliyyəti ilə bağlı suallar yazılmış vərəq)
Söhbət	Şifahi söhbət
Müşahidə	Gündəlik müşahidə

Tədris ilinin ilk mövzusunə başlamazdan öncə şagirdlərin aşağı siniflərdən “Həyat bilgisi” fənni üzrə məzmun standartlarından bir neçəsində nəzərdə tutulmuş bilik və bacarıqlara hansı səviyyədə yiyələndiklərini müəyyən etmək olar.

Diaqnostik qiymətləndirmə tapşırıqlarına aid nümunə:

S.A.A _____

Sınıf _____

Tarix _____

1. Təbiətdə hansı cisimlər var?

_____

2. Təbiət hadisələri nədir? Misallar göstərin.

_____

3. Fövqəladə hadisələr hansılardır?

---

4. İnsan ətraf mühitə nə kimi mənfi təsir göstərir?

---

5. Təbiəti necə qoruya bilərik?

Formativ qiymətləndirmə qəbul edilmiş standartların reallaşmasına istiqamətlənən irəliləyişlərin monitorinqi sinifdə hər bir şagirdin inkişafının hərəkətverici amilinə, təlimin həlledici komponentinə çevrilir. Müəllim belə monitorinq vasitəsilə tədris prosesini tənzimləyir, bütün şagirdlərin irəliləyişlərini təmin edir, eyni zamanda uğur qazana bilməyən şagirdlərin ehtiyaclarını öyrənərək onlara əlavə köməklik göstərir. Bu qiymətləndirmə fənni tədris edən müəllim tərəfindən məzmun standartlarından irəli gələn təlim məqsədləri əsasında hazırlanmış meyarlar üzrə dərs ili ərzində müntəzəm olaraq aparılır. Ümumtəhsil məktəblərində məktəbdaxili qiymətləndirmənin aparılmasına dair Müvəqqəti Təlimata əsasən qiymətləndirmə meyarlarına uyğun rubriklər 4 səviyyədə tərtib oluna bilər (zəruri hallarda 3-5 səviyyədə).

Bir məzmun standartı dərslikdəki bir neçə mövzuda reallaşdığına görə həmin standartlardan çıxan qiymətləndirmə meyarları növbəti müvafiq dərslərdə də istifadə edilir.

Dərslikdə öz əksini tapmış “Hüquqlarımız qorunur” mövzusunda təqdimatın hazırlanması nəzərdə tutulur. Təqdimat aşağıdakı cədvəl əsasında qiymətləndirilə bilər:

Meyarlar	HƏ	YOX
Təqdimatda mövzunun tam əhatə olunması		
Təqdimatın düzgünlüyü		
Təqdimatçının fikirlərini aydın və dəqiq ifadə etməsi		
Təqdimatın hazırlanmasında sistemliliyin gözlənilməsi		
Təqdimatçının verilmiş zaman çərçivəsində təqdimatını tamamlaması		

Yekun (summativ) qiymətləndirmə standartların mənimsənilməsi istiqamətində şagirdlərin əldə etdiyi irəliləyişləri dəyərləndirir. Bu qiymətləndirmə il ərzində bəhs və ya bölmələrin, həm də tədris ilinin sonunda qiymətləndirmə standartlarına əsasən həyata keçirilir. Summativ qiymətləndirmənin nəticələri rəsmidir və keçirildiyi tarixdə sinif jurnalında qeyd olunur. Summativ qiymətləndirmənin aparılması üçün yalnız test üsuluna üstünlük verməməli, aşağıdakı üsul və vasitələrdən də istifadə olunmalıdır:

Üsullar	Vasitələr
Yoxlama yazı işləri	Yoxlama yazı işləri üzrə qeydiyyat vərəqi
Layihə	Şagirdlərin təqdimatı və müəllim tərəfindən müəyyən edilmiş meyar cədvəli
Şifahi sorğu	Şifahi sorğu üzrə qeydiyyat vərəqi
Test	Test tapşırıqları
Tapşırıqvermə	Tapşırıq, çalışma və laboratoriya işləri
Yaradıcılıq və əl işləri	Fənlərə müvafiq olaraq rəsmlər, hazırlanan məmulatlar və digər əl işləri

Kiçik summativ qiymətləndirmə fənn kurikulumları tətbiq olunan siniflərdə bəhs və ya bölmələrin sonunda altı həftədən gec olmayaraq müəllim tərəfindən keçirilir. Onun nəticələri yarımillik qiymətlərin hesablanmasında nəzərə alınır.

Kiçik summativ qiymətləndirmənin keçirildiyi gün dərsdə iştirak etməyən şagirdin sinif jurnalında adının qarşısındakı xananı diaqonalla 2 yerə ayırmalı və onun surətində “q” (qaib) yazıb, məxrəci isə boş saxlamalısınız. Növbəti 2 həftə ərzində kiçik summativ qiymətləndirmə aparıb, nəticəsi məxrəcdə qeyd edilməlidir. Bu şagirdlər üçün yeni, lakin sinif üçün istifadə olunan tapşırıqlarla eyni səviyyəli qiymətləndirmə vasitələri hazırlanır.

Qiymətləndirmə vasitələri hazırlanarkən aşağıdakılar nəzərə alınır, suallar çətinlik səviyyəsinə görə aşağıdakı kimi hazırlanır:

- 1-ci səviyyə üzrə suallar – 20%;
- 2-ci səviyyə üzrə suallar – 30%;
- 3-cü səviyyə üzrə suallar – 30%;
- 4-cü səviyyə üzrə suallar – 20%.

Əgər 30 sual hazırlanarsa, bu sualların 20%-i birinci səviyyəli, 30%-i II səviyyəli, 30%-i III səviyyəli, 20%-i isə 4-cü səviyyəli suallar olmalıdır.

Şagirdlərin yerinə yetirdikləri tapşırıqların miqdarına uyğun olaraq qiymət aşağıdakı cədvələ əsasən müəyyən olunur.

Nö	Şagirdin yerinə yetirdiyi tapşırıqların faizlə miqdarı	Şagirdin qiyməti
1	(0% – 40%]	2 (qeyri-kafi)
2	(40% – 60%]	3 (kafi)
3	(60% – 80%]	4 (yaxşı)
4	(80% – 100%]	5 (əla)

Şagirdin yarımillik qiyməti kiçik summativ (yarımillik ərzində keçirilən) qiymətləndirmənin nəticələri 40%, böyük summativ (yarımilliyin sonunda keçirilən) qiymətləndirmənin nəticələri 60% hesab olunmaqla aşağıdakı düstur əsasında çıxarılır:

$$Y = \frac{ksq_1 + ksq_2 + \dots + ksq_n}{n} \cdot \frac{40}{100} + BSQ \cdot \frac{60}{100}$$

Burada Y – şagirdin I və ya II yarımil üzrə qiymətini, $ksq_1, ksq_2, \dots, ksq_n$ – şagirdin müvafiq yarımil ərzində kiçik summativ qiymətləndirmələrinin nəticələrini, n – müvafiq yarımildə keçirilən kiçik summativ qiymətləndirmələrin sayını, BSQ isə I və II yarımildə keçirilən böyük summativ qiymətləndirmənin nəticəsini bildirir.

Şagirdin illik qiyməti aşağıdakı cədvələ uyğun hesablanır:

Y_1	Y_2	İllik
2	2	2
2	3	3
2	4	3
2	5	4

Y_1	Y_2	İllik
3	2	2
3	3	3
3	4	4
3	5	4

Y_1	Y_2	İllik
4	2	2
4	3	4
4	4	4
4	5	5

Y_1	Y_2	İllik
5	2	2
5	3	4
5	4	5
5	5	5

Mövzuların gündəlik planlaşdırılmasına dair tövsiyələr

Hər bir müəllim öz sinfinin imkanlarından çıxış edərək nəzərdə tutulan standartları reallaşdırmaq şərtilə dərsi özü planlaşdırı bilər. Gündəlik dərslər planını hazırlayarkən müəllim ilk olaraq öz işini mövzunun, standartın, məqsədin, iş forması və iş üsulunun, inteqrasiya imkanlarının, resursların müəyyənləşdirilməsi ilə başlamalıdır. Alt standartlar təlim məqsədlərinin, inteqrativliyin müəyyən edilməsində mühüm rol oynayır. Belə ki standart seçilir, ona uyğun mövzu, sonra isə həm mövzuya, həm də standarta uyğun təlim məqsədi müəyyənləşdirilir. Bu zaman məqsəd standartın bilik və fəaliyyət komponentlərinə uyğun sadəcə mürəkkəbə, mərhələliliyin gözlənilməsi şərtilə müəyyənləşdirilir. Təlim məqsədlərini həyata keçirmək üçün isə müəllim standarta, mövzuya müvafiq təlim forması və təlim üsulu, resurslar müəyyənləşdirməlidir.

Standartlar nəticəyönümlü və şagirdyönümlü olduğundan onların reallaşdırılmasında fəal (interaktiv) təlim üsullarından istifadə olunması məqsədəuyğun hesab edilir. Təlim prosesində interaktiv təlim üsullarından istifadə şagirdlərin təhsilə, elmə marağını artırmaqla yanaşı, onlarda əməkdaşlıq, yaradıcılıq, tədqiqatçılıq qabiliyyətlərinin formalaşmasına imkan yaradır. Bu prosesin düzgün istiqamətdə aparılması gələcəyimiz olan uşaqlarımızın sağlamlığının qorunması üçün əsas şərtlərdən biridir. Fəal dərslərin mərhələləri aşağıdakılardır:

- Motivasiya
- Tədqiqatın aparılması
- Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi
- Ümumiləşdirmə və nəticələrin çıxarılması
- Yaradıcı tətbiqetmə
- Qiymətləndirmə

Dərslərin nəticəsi motivasiyanın düzgün yaradılmasından çox asılıdır. Motivasiya 2 əsas prinsip əsasında qurulur: problemlilik və məqsədyönümlülük. Motivasiyanın sonu tədqiqat sualı ilə bitməlidir. Motivasiyanın yaradılmasının bütün mümkün yollarını 3 əsas qrupa bölmək olar:

1. Rəmzi (simvolik) materialın şərh. Bu, rəsm, fotosəkil, melodiya, ədəbi əsərdən parça, əşya, rəvayət, tapmaca, qrafik, sxem və s. ola bilər. Müəllim materialları təqdim edərkən şagirdlərə aşağıdakı suallarla müraciət edə bilər: “Bu nəyi bildirir?”, “Bunun bizim öyrəndiyimizlə nə əlaqəsi var?” və s.

2. Sual verməyə həvəsləndirmə. Bu üsulla yaradılan motivasiyada suallar aşağıdakı kimi qurula bilər:

• Öyrənilən mövzu üzrə naməlum olan məsələləri müəyyənləşdirən suallar. “... haqqında nəyi biliriksən və nəyi bilmiriksən?”, “... bu haqda nəyi bilmək istəyiriksən?” Sual vermə zamanı müəllim fasiləsinin köməyi ilə şagirdlərin təfəkkürünü lazımi məcraya yönəltməlidir. Açıq suallar, yəni iki və daha artıq cavab variantı olan suallardan istifadə etmək lazımdır.

- Açıq suallar: yəni iki və daha artıq cavab variantı olan suallar.
- Öyrənilən mövzuya aid açar sözlərin köməyi ilə yaradılan suallar: açar sözlər, xassələr, xüsusiyyətlər, funksiya, növlər, tiplər, rol, əhəmiyyət, səbəb, nəticə, əlaqə, qüsurlar, üstünlük, struktur, qayda və s. ola bilər.

3. Problemin müxtəlif yollarla həll edilməsi. Mövzu ilə bağlı hər hansı problemin müxtəlif yollarla təsnif edilməsi, məsələnin müxtəlif üsullarla uğurlu həlli və yaxud həlli imkanı.

Motivasiyanın yaradılmasından çox şey asılıdır. Hər bir motivasiya necə yaradılmasından asılı olmayaraq tədqiqat sualı ilə bitməli və aparılacaq tədqiqatın nəticələri bu sualın cavabı olmalıdır. Bu baxımdan qoyulacaq tədqiqat sualı ümumi olmaqla yanaşı, standartın, məqsədin reallaşdırılmasına xidmət etməlidir. Tədqiqatın kollektivdə və fərdi deyil, qrup və cütlərdə icrası zamanı tərtib ediləcək iş vərəqləri və burada öz əksini tapacaq tapşırıqlar xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Belə ki iş vərəqinin şagirdlərin tədqiqat işini təşkil edən vasitə olduğunu, kiçik qruplara verilən problem və onun həllinin nəticələrini əks etdirdiyini nəzərə alaraq aşağıdakılara diqqət etmək zəruri hesab edilir:

- Məzmunu və tərtibatı cəlbedici olmalıdır;
- Məqsəd və sual aydın və konkret olmalıdır;
- Uşaqların səviyyəsinə uyğun olmalıdır;
- Dərsin məqsədinə uyğun olmalıdır.

Tədqiqatın uğurlu aparılması üçün məqsədə müvafiq tapşırıqlar hazırlanmalıdır. Hazırlanan tapşırıqlar məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürün inkişaf etdirilməsinə yönəldilməlidir.

Tədqiqatın aparılmasından sonrakı mərhələlər (məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi, ümumiləşdirmə və nəticələrin çıxarılması, yaradıcı tətbiqetmə, qiymətləndirmə) dərsin yekunlaşdırıcı mərhələləridir.

Tapşırıqları hazırlamazdan öncə şagirdlərin hansı tapşırıqları daha müvəffəqiyyətlə yerinə yetirəcəklərini, hər konkret tapşırığın hansı düşünmə vərdişinə yönəldiyini, hansı tapşırığın yerinə yetirilməsi zamanı təhlil, tənqid və müqayisə edildiyini, tapşırıqların reallaşdırılacaq məzmun standartının tələblərini nə dərəcədə ödədiyini diqqətlə analiz etmək məqsədəuyğundur.

Dərslikdə yer alan bir neçə mövzunun gündəlik planlaşdırılmasını sizə nümunə olaraq təqdim edirik.

Gündəlik planlaşdırma nümunələri:

Aşağıdakı gündəlik planlaşma nümunələrindən istifadə etməklə vəsaitdə verilmiş dərş sxemlərinə uyğun gündəlik planlaşma tərtib edə bilərsiniz.

Mövzu 1: Təbiətdəki cisim və maddələr

Alt standart: 1.1.1. Cisim, maddə və təbiət hadisələrinin sadə təsnifatını verir.

Məqsəd:

1. Cisim və maddələri fərqləndirir.
2. Cisim və maddələrin sadə təsnifatını verir.

Təlim üsulu: beyin həmləsi, sxemlərlə iş

Təlim forması: kollektiv, kiçik qruplar

Resurslar: dərşlik, iş vərəqləri, marker, fotosəkillər, müxtəlif cisim və maddələr

Dərsin gedişi:

Motivasiya: Müəllim şagirdlərin diqqətini lövhədəki şəkillərə yönəldir. Şagirdlərə aşağıdakı suallarla müraciət edir:

- Şəkillərdə nə görürsünüz?
- Onları necə qruplaşdırmaq olar?

Tədqiqat sualı:

Təbiətdə hansı cisim və maddələr var? Onlar bir-birindən necə fərqlənir?

Şagirdlərin fərziyyələri lövhədə qeyd olunur.

Tədqiqatın aparılması:

Şagirdlər 4 kiçik qrupa bölünür. Onlara iş vərəqləri paylanır.

I qrup üçün iş vərəqi. Cism və maddələri qruplaşdırın: su, qayçı, rezin, daş, qaşığı, qazan, radio, hava, polad, rezin çəkmə, su damcısı, süd, qələm, dəftər

CİSİM	MADDƏ

II qrup üçün iş vərəqi. Verilmiş maddələrdən təşkil olunmuş cisimləri yazın.

MADDƏ	CİSİM
Rezin	
Polad	
Şüşə	

III və IV qrup üçün iş vərəqi. Maddənin 4 halına uyğun misallar göstərin və fikrinizi əsaslandırın.

Maddənin halları	Nümunə	Fikrinizi əsaslandırın
Bərk		
Maye		
Qaz		
Plazma		

Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi:

Hər bir qrupun işi müzakirə olunur.

Hər qrup digər qrupların işinə əlavələr edir. Bu mərhələdə əyani vəsaitlərə, şəkillərə, elektron təqdimatlara istinad olunur.

Nəticələrin çıxarılması və ümumiləşdirmə: Müəllim şagirdlərlə birlikdə tədqiqat sualına və fərziyyələrə qayıdır. Canlı və cansız təbiətə aid olan bütün əşyalara cisim deyilir. Ətrafımızda gördüyümüz qashıq, kitab, dəftər, dağ, ağac və s. müxtəlif cisimlərdir. Bütün tanıdığımız cisimlər maddələrdən təşkil olunmuşdur. Maddənin təbiətdə 4 halı mövcuddur. Onlardan biri digərinə çevrilə bilər.

Yaradıcı tətbiqetmə:

Dərslikdə verilmiş tapşırıqlar şagirdlərin dəftərində yerinə yetirilərək müəllim tərəfindən yoxlanılır.

Ev tapşırığı:

Mətbəxdə istifadə olunan müxtəlif maddələrdən hazırlanmış cisimlərin adlarını yazın.

Qiymətləndirmə meyarı:

Təsnifatmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Cisim və maddələri fərqləndirməkdə çətinlik çəkir.	Cisim və maddələrin bir qismini fərqləndirir.	Cisim və maddələri yalnız şəkllə əsasən fərqləndirir.	Cisim və maddələri nümunələr göstərməklə sərbəst fərqləndirir.
Təbiətdəki cisimləri təsnifləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Təbiətdəki cisimləri təsnifləşdirərkən qeyri-dəqiqliyə yol verir.	Təbiətdəki cisimlərin bir qismini təsnif edir.	Təbiətdəki cisimləri nümunələr göstərməklə sərbəst təsnifləşdirir.

Mövzu: Yol hərəkəti qaydalarına əməl edək

Alt standart: 4.2.2. Yol nişanları və yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini izah edir.

Məqsəd:

1. Piyadaların əməl etməli olduqları hərəkət qaydalarını sadalayır.
2. Yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini izah edir.

Təlim üsulu: beyin həmləsi, rollu oyun

Təlim forması: kollektivlə və qruplarla iş

Resurslar: dərslik, iş vərəqləri, marker, şəkillər, elektron təqdimat

Dərsin gedişi:

Motivasiya: Müəllim elektron lövhədə 2 şəkil göstərərək şagirdlərə aşağıdakı suallarla müraciət edir (dərslikdəki şəkildən də istifadə etmək olar.):

- Şəkillərdə nə görürsünüz?
- Şəkillərdə gördüyünüz uşaqlardan hansılar qaydalara əməl edir?

Tədqiqat sualı:

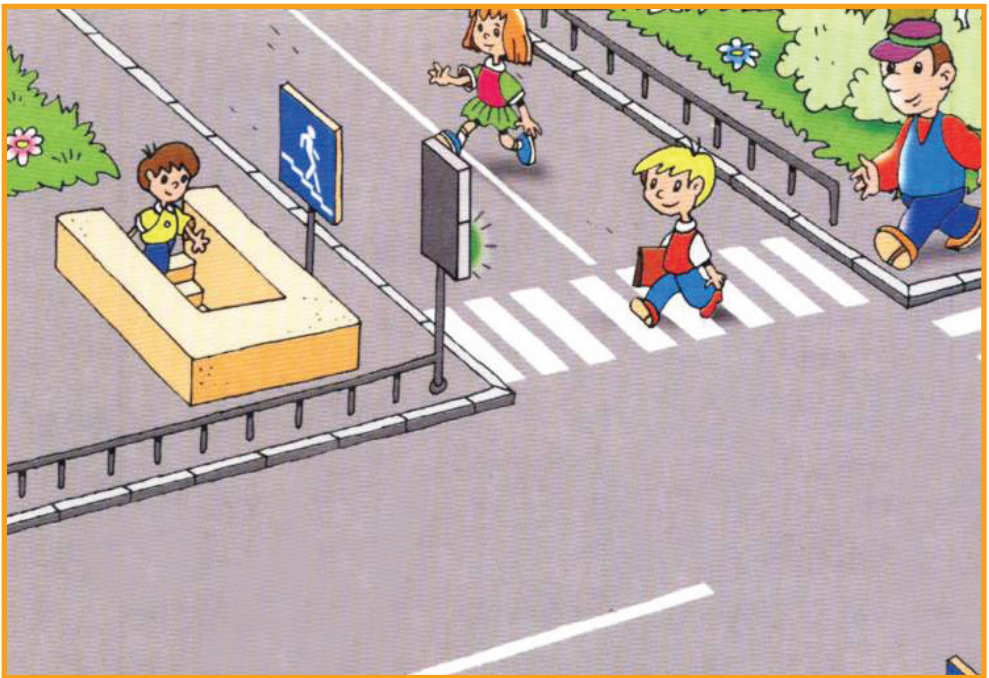
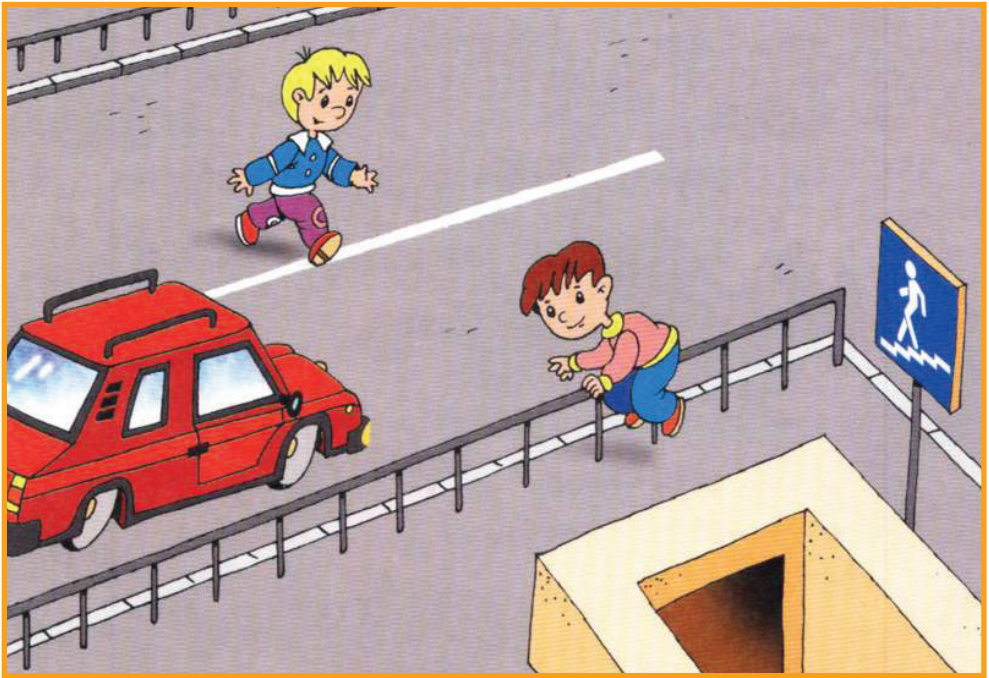
Piyadalar üçün nəzərdə tutulan yol hərəkəti qaydaları hansılardır? Onların nə əhəmiyyəti vardır?

Şagirdlərin fərziyyələri lövhədə qeyd olunur.

Tədqiqatın aparılması:

Şagirdlər 4 kiçik qrupa bölünür. Onlara iş vərəqləri paylanır. İş vərəqlərində müxtəlif şəkillər öz əksini tapır.

I və II qruplar üçün iş vərəqi.

Dərslıkdən və paylama materialından istifadə etməklə şəkillər də, piyadaların, əsasən, hansı qaydaları pozduqlarını müəyyənəşdirin.

III qrup üçün iş vərəqi. Aşağıda verilmiş yol hərəkəti qaydalarının pozulmasını göstərən səhnəcik hazırlayın.

İşıqfor nizamlanan keçidlərdə piyadalar üçün qoyulmuş “keçin”, “dayanın” işıq göstəricilərinə ciddi əməl edilməlidir.

Piyadalar küçəni və yolu keçmək üçün yalnız bu məqsədlə ayrılmış körpülərdən, göstəricilər, yol nişanları və ya xətlərlə ayrılmış piyada keçidlərindən istifadə etməlidirlər.

IV qrup üçün iş vərəqi. Məktəb yoldaşlarının piyada keçidindən keçməyə sövq edən bir plakat və simvol hazırlayın.

Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi:

Hər bir qrupun işi müzakirə olunur.

Hər qrup digər qrupların işinə əlavələr edir. Bu mərhələdə əyani vəsaitlərə, şəkillərə, elektron təqdimatlara istinad olunur.

Nəticələrin çıxarılması və ümumiləşdirmə: Müəllim şagirdlərlə birlikdə tədqiqat sualına və fərziyyələrə qayıdır. Dərsin bu mərhələsində şəxələndirmə üsulundan istifadə olunur.

Yaradıcı tətbiqetmə:

Dərslikdə verilmiş tapşırıqlar şagirdlərin dəftərində yerinə yetirilərək müəllim tərəfindən yoxlanılır.

Ev tapşırığı:

Yol hərəkəti qaydalarının sürücülər tərəfindən pozulmasına dair kiçik təqdimat hazırlamaq.

Qiymətləndirmə meyarı:

- İzahetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Piyadaların əməl etməli olduqları yol hərəkət qaydalarını çətinliklə sadalayır.	Piyadaların əməl etməli olduqları hərəkət qaydalarının bir neçəsini sadalayır.	Piyadaların əməl etməli olduqları hərəkət qaydalarını müəllimin köməyi ilə sadalayır.	Piyadaların əməl etməli olduqları hərəkət qaydalarını nümunələr əsasında sadalayır.
Yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini izah etməkdə çətinlik çəkir.	Yol hərəkəti qaydalarının bir qisminin əhəmiyyətini izah edir.	Yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini müəllimin köməyi ilə izah edir.	Yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini nümunələrlə izah edir.

Hayat bilgisi

5

DƏRS LİK

Hər şey ünsiyyətdən başlayır

Alt standart: 3.1.1. Ünsiyyəti mənəvi tələbat kimi qiymətləndirir.

Məqsəd: Ünsiyyəti insanın başlıca mənəvi tələbatı kimi qiymətləndirir.

Tədris ilinin ilk mövzusunə başlamazdan öncə şagirdləri dərslərin strukturu, ondan istifadə qaydaları ilə tanış etmək zəruridir. Şagirdlərin diqqətinə il ərzində praktik dərslərin, təqdimatların hazırlanması ilə bağlı da məlumat verməniz məqsəduyğun hesab olunur.

I dərş saatının ilk dəqiqələrində diaqnostik qiymətləndirmənin aparılması məqsəduyğundur. Diaqnostik qiymətləndirmə aparmaqla siz yeni tədris ilində öz təlim strategiyənizi necə müəyyənədirəcəyinizlə bağlı yeni qərarlar verə biləcəksiniz. Yəni illik planlaşmada hansı mövzulara neçə saat vaxt verməli, gündəlik planlaşma apararkən isə daha hansı məsələlərə toxunacağınızı, resurs seçiminizi və s. məqamları nəzərdən qaçırmaq olmaz.

Şagirdlərdə idraki fəallığı A blokuna əsasən yarada bilərsiniz. Bu məqsədlə A blokundakı mətn oxunmalı və şagirdlərin ünsiyyət, onun nə üçün vacib olduğu barədə fikirləri dinlənilməli və ehtiyac olarsa, lövhədə qeyd olunaraq müzakirə olunmalıdır.

Motivasiyanı şagirdlərin aşağı siniflərdən Həyat bilgisi fənnindən öyrəndiklərini yada salmaqla da yarada bilərsiniz. Bu məqsədlə şagirdlərlə belə bir oyun da keçirə bilərsiniz: Şagirdlərdən bir-birini təqdim etmələrini istəyin. Bu zaman onlar bir-birindən nəyi sevdini, adını, soyadını, gələcək arzularını, hansı fənni sevdiklərini, bunun səbəbini və s. aydınlaşdırıb sizə təqdim edə bilərlər. Sonra siz bunu şagirdinizin necə öyrəndiyini soruşaraq onun izahını dinləyin. Təqdimatları dinlədikdən sonra bütün bunların ünsiyyət nəticəsində əldə olunduğunu deyə bilərsiniz.

Tədqiqat “Ünsiyyətin həyatımızdakı rolu və əhəmiyyəti nə dərəcədə qiymətlidir?” sualı ətrafında aparılmalıdır. Şagirdlərin verdikləri cavablar flip-charta və yaxud da lövhədə qeyd oluna bilər.

Tədqiqata B blokundakı tapşırıqla başlamaq olar. Bu zaman şagirdlər öz parta yoldaşı ilə birlikdə verilmiş şəklləri müzakirə etməlidirlər. Müzakirə çox vaxt aparmamalıdır.

Paraqrafın nəzəri materialı ilə tanışlıq fasiləli oxu, INSERT, kiçik qruplarda müzakirələr və digər üsullarla aparıla bilər. Müzakirələrdə bədii əsərlərdən nümunələrə, şəkillərə, videomateriallara, elektron təqdimata, filmlərdən fraqmentlərə (“Ögey ana”, “Şərikli çörək” və s.) istinad etmək olar. Təqdim edilən nümunələrdə insanları birləşdirən, onları dost, sirdaş, həyat yoldaşı, qohum edən amillərin olmasına xüsusi diqqət edin.

Virtual ünsiyyətin qurulması məsələsinə də toxunmaq yerinə düşər. Lakin unutmayın ki, bunun müsbət cəhətləri ilə yanaşı, mənfi cəhətləri də vurğulanmalıdır.

F blokundakı tapşırıqlardan yaradıcı tətbiqetmə mərhələsində istifadə edə bilərsiniz. F blokundakı 1-ci tapşırıq ev tapşırığı kimi verilə bilər.

Qiymətləndirmə: Təlim məqsədlərinə nail olmaq dərəcəsini aşağıdakı meyarlar üzrə qiymətləndirə bilərsiniz:

Qiymətləndirmə meyarı: Qiymətləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Ünsiyyəti insanın başlıca mənəvi tələbatı kimi qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.	Ünsiyyəti insanın başlıca mənəvi tələbatı kimi tam qiymətləndirə bilmir.	Ünsiyyəti insanın başlıca mənəvi tələbatı kimi qiymətləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Ünsiyyəti insanın başlıca mənəvi tələbatı kimi faktlar göstərməklə qiymətləndirir.

Ailə kiçik cəmiyyətdir

Alt standart: 2.1.1. Cəmiyyətin sosial tərkibini izah edir.

Məqsəd: Ailəni kiçik cəmiyyət kimi izah edir.

Mövzu ilə bağlı motivasiyanı müxtəlif cür yarada bilərsiniz:

Şagirdlərin fikirlərini A blokundakı şərhə yönəltməklə idraki fəallıq yarada bilərsiniz. Və yaxud dərsə şagirdlərin aşağı sinif “Həyat bilgisi” fənnindən əldə etdikləri bilik və bacarıqlara əsaslanmaqla da başlaya bilərsiniz. Məsələn: Şagirdlərə aşağıdakı sualla müraciət etmək mümkündür:

Ata, ana, ... Bu ardıcılığı necə davam etdirmək olar? Ailə nədir?

Tədqiqat “Ailən nə üçün kiçik cəmiyyət hesab olunur?” sualı ətrafında aparılmalıdır. Paraqrafın nəzəri materialı ilə tanışlıq “Fasiləli oxu”, “INSERT”, “Kiçik qruplarda müzakirələr” və digər üsullarla aparıla bilər. “Bəs ailə dedikdə ağılınıza nə gəlir?” sualına şagirdlər müxtəlif cavablar verə bilərlər. Məsələn: kəndər, xəyallar, gəzinti, ümid, gələcək planlar, qaydalar, qərarlar və s. Ən əsası isə şagird dərk etməlidir ki, ailə də sosial qrupdur.

Tədqiqatın aparılması zamanı şagirdlər F blokundakı tapşırıqlardan, eyni zamanda aşağıdakı tapşırıqlardan istifadə edə bilər. Bunun üçün şagirdləri cütlərə bölüb onlara aşağıdakı tapşırıqlar yazılmış iş vərəqləri verə bilərsiniz:

- Ailədə yaranan münaqişələr insanların həyatında nə kimi dəyişikliklərə yol açar?
- Ailənin birlikdə mehriban və səadət içərisində yaşaması üçün ailə üzvləri hansı qaydalara riayət etməlidir? Ailədə davranışın qızıl qaydalarını tərtib edin.
- İdeal ailə necə olmalıdır?” mövzusunda kiçik təqdimat hazırlayın.

Verilmiş tapşırıqların icrası qruplarda da aparıla bilər.

Bu mövzunun tədrisində məqsəd ailənin də kiçik bir sosial qrup, kiçik cəmiyyət olduğunu şagirdin dərk edərək izah edə bilməsidir. Əsas etibarilə “Nə üçün ailəni kiçik cəmiyyət, sosial qrup adlandırdıq?” sualının dərsin sonunda, ümumiləşdirmə və nəticə mərhələsində şagirdlər tərəfindən düzgün ümumiləşdirilməsidir. Ona görə də bütün dərsi bu istiqamətdə qurmaq lazımdır.

Ümumiləşdirməni aşağıdakı kimi apara bilərsiniz: Ailə kiçik cəmiyyət adlanırsa, çünki xüsusi mürəkkəb insan münasibətlərinə və qan qohumluğuna əsaslanan ailənin hər bir üzvünün özünə görə daşdığı vəzifə və məsuliyyət var.

Ailə tərbiyəsi geniş imkanlara malikdir. O, ünsiyyət, əmək və şəxsi nümunə, davranışın qiymətləndirilməsi, mükafatlandırma və cəzalandırma kimi təsir formalarından istifadə edərək cəmiyyətə layiqli vətəndaş yetişdirən başlıca sosial birlikdir. Ailə ünsiyyəti uşaqların intellektual qabiliyyətinin stimullaşdırılmasında böyük rol oynayır.

Müzakirəni dəhi mütəfəkkirlər Aleksandr Dümanın (maraqlı məlumat qutusunda) sözləri ilə də tamamlaya bilərsiniz.

Yaradıcı tətbiqetmə mərhələsində şagirdlərə vaxtı nəzərə almaqla “Ailənizin geneoloji ağacını tərtib edin və sizin həyatınızdakı rolunu göstərin” tapşırığını verə bilərsiniz.

Ev tapşırığı kimi cədvəli dəftərə çəkmək və doldurmaq tapşırıla bilər.

Ailə üzvləri	Həyatınızdakı rolu
Baba	
Nənə	
Ata	
Ana	
Bacı	
Qardaş	

Qiymətləndirmə meyarı: İzahetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Ailənin kiçik cəmiyyət olduğunu izah etməkdə çətinlik çəkir.	Ailənin kiçik cəmiyyət olduğunu tam izah edə bilmir.	Ailənin kiçik cəmiyyət olduğunu müəllimin köməyi ilə tam izah edir.	Ailənin kiçik cəmiyyət olduğunu nümunələrlə izah edir.

Mən də bir qrupdayam

Alt standart: 2.1.1. Cəmiyyətin sosial tərkibini izah edir.

Məqsəd: Böyük və kiçik sosial qrupları izah edir.

Şagirdlərdə idrak fəallığı yaratmaq üçün mövzu ilə bağlı problem müəyyən-ləşdirin. Problemi müəyyənləşdirərkən şagirdlərə suallarla müraciət edə bilər-siniz. Bu suallar şagirdlərin həm əvvəlki biliklərini üzə çıxaracaq, həm də yeni dər-sə keçidi yaradacaq. Şagirdlərinizin düzgün istiqamətdə araşdırma aparmaları üçün məqsədmüvafiq yönəldici suallardan istifadə etmək vacibdir.

Məsələn – Uşaqlar, divar qəzeti hazırlamaq üçün ilk olaraq nədən başlamaq lazımdır?

Tədqiqat “Sosial qruplar hansılardır və onlar bir-birindən necə fərqlənir?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

Tədqiqata elə hansısa qrupun yaradılması ilə başlaya bilərsiniz. Bu məqsədlə 4 (şagird sayına müvafiq) qrup yaradaraq onlara F blokundakı 1, 2, 3, 4-cü tapşı-rıqları icra etmələrini tapşıra bilərsiniz.

Şagirdlərin C blokundakı mətnlə tanışlığı fasiləli oxu, “INSERT”, müzakirə, diskussiya üsullarından, eyni zamanda müzakirələr zamanı elektron təqdimatlar-dan istifadə etməklə aparıla bilər.

C blokundakı xalqlarla bağlı məlumat verilirərkən şagirdlərin hansı xalqları tanıdıqlarını, bu xalqların geyimləri və yaxud da milli adət-ənənələri haqqında bildiklərini də müəyyən etmək olar. Müzakirə verilmiş şəkillərə əsasən aparıla bilər. Növbəti mövzuda bu məsələlərə xüsusi olaraq toxunulacaqdır. Müzakirə zamanı aşağıdakı linkdən istifadə edə bilərsiniz. Bu linkdən özünüz də faydalana bilərsiniz.

<https://www.youtube.com/watch?v=W7YiWrT9Q7w&hd=1>

C blokunda sosial qrup olan ictimai birliklər haqqında verilib. Sosial birlik kimi ictimai birliklərin bir neçəsinin adını çəkib, yerinə yetirdikləri işlər haq-qında şagirdlərə qısa informasiya verməniz məqsəduyğundur. Məsələn, “Ana və Uşaq Sağlamlıq Mərkəzi İctimai Birliyi”, “Azərbaycan Jurnalistlər Birliyi”, “Azərbaycan Qadınları Respublika Cəmiyyəti”, “Azərbaycan İnsan Hüquqları Müdafiə Mərkəzi” və s.

Dərsin bu mərhələsində ictimai birliklərin fəaliyyəti ilə bağlı videoçarx da nümayiş etdirmək olar.

<http://apa.tv/video/24697>

F blokundakı tapşırıqlardan qrup işlərinin icrası zamanı istifadə edə bilərsiniz. Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilməlidirlər.

Qiymətləndirmə meyarı: İzahetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Böyük və kiçik sosial qruplar haqqında fikirlərini izah etməkdə çətinlik çəkir.	Böyük və kiçik sosial qruplar haqqında fikirlərini tam izah edə bilmir.	Böyük və kiçik sosial qruplar haqqında fikirlərini müəllimin köməyi ilə tam izah edir.	Böyük və kiçik sosial qruplar haqqında fikirlərini nümunələrlə izah edir.

Xalqlar

Alt standart: 2.1.1. Cəmiyyətin sosial tərkibini izah edir.

Məqsəd: Sosial qrup olan xalqlar haqqında fikirlərini izah edir.

Motivasiya mərhələsində BİBÖ cədvəlindən istifadə oluna bilər. Bunun üçün şagirdlərin aşağı sinifdən xalqlar haqqında bildikləri cədvəlin I sütununda, öyrənmək istədikləri (şagirdlərin fikrini bu sahəyə yönəltmək nəzərdə tutulur) cədvəlin II sütununda qeyd olunmalıdır. Cədvəlin III sütunu dərsin ümumiləşdirmə və nəticə mərhələsində doldurulmalıdır.

Tədqiqat “Hansı xalqlar var və onlar bir-birindən necə fərqlənir?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

C blokunda verilmiş mətni şagirdlər “Fasiləli oxu” üsulundan istifadə etməklə mənimsəyə bilərlər. C blokunda verilmiş şəkillər də müzakirə obyektinə ola bilər. Belə ki şagirdlərə bu şəkildəki xalqlar, onların adət-ənənələri, geyimləri və s. haqqında bildiklərini üzə çıxarmaq olar. Müzakirə zamanı plakat, elektron təqdimat, videoçarx, müxtəlif şəkillər nümayiş etdirilə bilər.

<https://www.youtube.com/watch?v=W7YiWrT9Q7w&hd=1>

https://www.youtube.com/watch?v=AS1A6_NFuaE&hd=1

<https://www.youtube.com/watch?v=dE4r0ZuI2Zw&hd=1>

B blokundakı tapşırığın icrası qruplarda aparıla bilər. Bu tapşırıq xalqlar haqqında verilən məlumata əsasən icra edilməlidir. Bu məqsədlə şagirdlərə əlavə resurslardan – müxtəlif xalqların yeməkləri, geyimləri, adət-ənənələrinə aid şəkillər və yaxud da paylama materialı təqdim edə bilərsiniz. Bu mövzuda Azərbaycanı etnik tərkibinə dair məlumat da yer almışdır. Qruplar bu tapşırığı Azərbaycanı etnik tərkibinə dair məlumata əsasən də icra edə bilər. Bu haqda daha ətraflı məlumat əldə etmək üçün aşağıdakı linklərdən istifadə edə bilərsiniz. Və yaxud da bu materiallardan çap resursu hazırlayaraq şagirdlərə paylama materialı verə bilərsiniz.

http://www.azerbaijans.com/content_1703_az.html

http://www.tarix.gov.az/about/shobeler_qedim.php

Şagirdlər F blokundakı 2-ci tapşırığı yaradıcı tətbiqetmə mərhələsində, 3-cü tapşırığı isə şagirdlər evdə icra edə bilərlər. Əgər bu tapşırığı sinifdə icra etdirməli olsanız, şagirdlərə həmin xalqlar haqqında paylama materialı verərək tapşırıq 1-dəki cədvəl əsasən tamamlamalarını tapşıra bilərsiniz.

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilməlidirlər.

Qiymətləndirmə meyarı: İzahetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Xalqlar haqqında fikirlərini izah etməkdə çətinlik çəkir.	Xalqlar haqqında fikirlərini izah edərkən səhvə yol verir.	Xalqlar haqqında fikirlərini müəlimin köməyi ilə izah edir.	Xalqlar haqqında fikirlərini nümunələrlə izah edir.

Dövlət və dövlətçilik

Alt standart: 2.1.2. Dövləti cəmiyyətin həyatını tənzimləyən vahid siyasi təşkilat kimi izah edir.

Məqsəd: Dövlətin cəmiyyətdə idarəedici və təşkilatçı qüvvə olmasını şərh edir.

Bu standartın reallaşdırılması müəllimdən xüsusi bacarıq tələb edir. Belə ki yuxarı siniflərdə bu mövzuda şagirdlərlə müzakirə aparmaq daha asan olduğu halda, 5-ci sinif şagirdləri üçün nisbətən çətinidir. Çünki yuxarı siniflərdə artıq şagirdlər Tarix fənnindən müxtəlif bilik və bacarıqlara yiyələniblər, dövlətlər haqqında məlumatlıdırlar. Bu baxımdan düzgün yönləndirici suallardan istifadə etməyiniz tövsiyə olunur.

Şagirdlərdə idraki fəallıq yaratmaq məqsədilə A bloku müzakirə oluna bilər. Şagirdlərin fikirləri dinlənilməli, ehtiyac duyularsa, yönəldici suallar verilməlidir. **Motivasiyanı** elektron lövhədə xəritənin nümayiş etdirilməsi ilə də başlamaq olar. Bu zaman “Xəritədəki müxtəlif rənglər nəyi ifadə edir?” sualı ilə şagirdlərə müraciət edə bilərsiniz.

Tədqiqat “Dövlətin hansı əlamətləri və vəzifələri var?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

Şagirdlər C blokundakı nəzəri materialla fasiləli oxu, müzakirə üsullarından istifadə etməklə tanış ola bilərlər. Dövlətin əlamətləri haqqında şərh verilməzdən öncə şagirdlərə 26 İyun Azərbaycan Silahlı Qüvvələr Gününə aid elektron təqdimatın göstərilməsi məqsəduyğundur.

<https://www.youtube.com/watch?v=YZOGC-DcNr4>

Bu videoçarx nümayiş etdirildikdən sonra (müəyyən hissələr) dövlətin əlamətləri başlığı açılaraq “Bu başlıq altına nələri qeyd edə bilərsiniz?” sualı ilə müraciət oluna bilər. Şagirdlər dövlət rəmzlərini, ordunu, qanunları bura aid edə bilərlər. Səslənən fikirləri lövhədə qeyd etməklə şagirdləri “Bəs dövlət hansı vəzifələri yerinə yetirir?” sualı ətrafında müzakirəyə cəlb edə bilərsiniz. Bu zaman yönəldici suallardan istifadə etmək məqsədəuyğundur.

Tədqiqat qruplarda aparılırsa, F blokundakı 1-ci və 3-cü tapşırıqlardan istifadə edilə bilər. Bunun üçün şagirdlər paylama materialları ilə təmin olunmalıdır. F blokundakı 2-ci tapşırıq evdə icra oluna bilər.

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilməlidirlər.

Qiymətləndirmə meyarı: Şərhetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Dövlətin cəmiyyətə idarəedici və təşkilatçı qüvvə olmasını çətinliklə şərh edir.	Dövlətin cəmiyyətə idarəedici və təşkilatçı qüvvə olmasını müəllimin köməyi ilə şərh edir.	Dövlətin cəmiyyətə idarəedici və təşkilatçı qüvvə olmasını suallar əsasında şərh edir.	Dövlətin cəmiyyətə idarəedici və təşkilatçı qüvvə olmasını misallar əsasında şərh edir.

Dövlətim mənə xidmət edir

Alt standart: 2.1.2. Dövləti cəmiyyətin həyatını tənzimləyən vahid siyasi təşkilat kimi izah edir.

3.2.2. Mənəvi borcun əhəmiyyətini izah edir.

Məqsəd: 1. Dövlətin cəmiyyətin sosial, iqtisadi, mənəvi inkişafındakı rolunu izah edir.

2. Vətən qarşısında mənəvi borcunu izah edir.

Şagirdlərdə idraki fəallıq yaratmaq üçün elektron lövhədə dövlətin əlamətləri və vəzifələri qarışıq göstərilərək şagirdlərə bunların içərisindən dövlətin vəzifələrinin seçilməsi tapşırıla bilər. Şagirdlər bu vəzifələri seçdikdən sonra **tədqiqat** “Cəmiyyətin həyatında dövlətin rolu nədən ibarətdir?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

Dərsə anlayışın çıxarılması üsulundan istifadə etməklə də başlaya bilərsiniz. Bunun üçün flipçartda və yaxud da lövhədə “Dövlətin vəzifələri” yazıla bilər. Şagirdlər rəngli stikerlərə dövlətin vəzifələrini yazıb dairənin kənarlarına yapışdırmalıdır.

C blokunda verilmiş mətni şagirdlər INSERT və fasiləli oxu üsulundan istifadə etməklə mənimsəyə bilərlər. Bu zaman müzakirələrdə müxtəlif təqdimatlardan, videoçarxlardan istifadə məqsədəuyğundur. Gəncə və Mingəçevir məcburi köçkünlər şəhərciyinə dair videogörüntü təqdim oluna bilər.

<http://tv.sia.az/ru/reporting/384601-gencede-mecburi-kockunler-ucun-salinar-seherciyin-acilisi-olub>

<http://www.myvideo.az/v/1791080>

F blokundakı 4-cü tapşırıq evə verilə bilər. 1-ci, 2-ci və 3-cü tapşırıqlardan tədqiqatın aparılması mərhələsində istifadə edə bilərsiniz. Qrupların sayına müvafiq olaraq F blokundakı tapşırıqlara müvafiq tapşırıqlar (bu şəkillərlə də ola bilər) hazırlamaqda sərbəstsınız. Lakin bu zaman hazırladığınız tapşırıqların nəticələrinin tədqiqat sualına uyğunluğuna diqqət edin.

Qiymətləndirmə meyarı: İzahetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Dövlətin cəmiyyətin sosial, iqtisadi, mənəvi inkişafındakı rolunu çətinliklə izah edir.	Dövlətin cəmiyyətin sosial, iqtisadi, mənəvi inkişafındakı rolunu müəyyən səhvlərlə izah edir.	Dövlətin cəmiyyətin sosial, iqtisadi, mənəvi inkişafındakı rolunu müəllimin köməyi ilə izah edir.	Dövlətin cəmiyyətin sosial, iqtisadi, mənəvi inkişafındakı rolunu nümunələrlə izah edir.
Vətən qarşısında mənəvi borcunu çətinliklə izah edir.	Vətən qarşısında borcunu izah edərkən fikirlərini tam ifadə edə bilmir.	Vətən qarşısında borcunu müəllimin istiqamətverici sualları əsasında izah edir.	Vətən qarşısında borcunu sərbəst izah edir.

Hüquqlarımız qorunur

Alt standart: 2.2.1. İnsan hüquqlarını müdafiə edən qurumları fərqləndirir.
2.2.2. İnsan hüquqlarını müdafiə edən qurumlar haqqında topladığı materialları təqdim edir.

Məqsəd: 1. İnsan hüquqlarını müdafiə edən qeyri-hökumət təşkilatlarını və beynəlxalq qurumları fərqləndirir.
2. İnsan hüquqlarını müdafiə edən qurumlar haqqında topladığı materialları təqdim edir.

Bu mövzuya illik planlaşmada 2 saat vaxt ayrılmışdır. 2-ci dərs saatında şagirdlər hazırladıqları təqdimatları təqdim etməlidirlər.

Mövzu ilə bağlı **motivasiyanı** müxtəlif cür yarada bilərsiniz:

a) Şagirdlərin fikirlərini A blokundakı şərhə yönəltməklə idraki fəallıq yarada bilərsiniz. Bu zaman lövhədə cədvəl quraraq onu iki qrafaya ayırmaq olar.

Hüquqlar	Vəzifələr

Şagirdlərin qeyd etdikləri fikirləri bu cədvəldə qeyd edərək “Bəs insanların hüquqlarını müdafiə edən qurumlar hansılardır? Onların rolu nədən ibarətdir?” sualları ətrafında **tədqiqat** aparılmalıdır.

Şagirdlərin tədqiqat sualına verdikləri cavablar onların fərziyyələridir. Bu fikirlər dinlənilməli, ehtiyac varsa, lövhədə qeyd olunmalıdır. Ümumiləşdirmə və nəticə mərhələsində bu fikirlərə bir də qayıtmaq lazımdır.

Şagirdlər C blokundakı nəzəri materialla fasiləli oxu, müzakirə üsullarından istifadə etməklə tanış ola bilərlər. Müzakirələrdə qeyri-hökumət təşkilatları, fondlar, beynəlxalq qurumlarla bağlı əlavə məlumatlar vermək məqsədəuyğundur. Tədqiqat qruplarda aparılırsa, F blokundakı 1 və 2-ci tapşırıqlardan istifadə oluna bilər. 2-ci və 3-cü tapşırıqlar isə təqdimatın hazırlanmasını nəzərdə tutur. Bu təqdimatlar şagirdlər arasında bölüşdürülməlidir. Təqdimatların hazırlanması cütlərə də tapşırıla bilər.

Təlim prosesində F blokundakı tapşırıqlarla yanaşı, aşağıdakılardan da istifadə etmək olar. Bunun üçün şagirdlərə paylama materialı təqdim etmək lazımdır.

Tapşırıq 1. BMT tərəfindən qəbul olunmuş “Uşaq Hüquqları haqqında Konvensiya” ilə tanış olun və cümlələri tamamlayın.

△ Uşaq Hüquqları haqqında Konvensiya _____ ildə ____ tərəfindən qəbul olunmuşdur. Bu Konvensiya _____ maddədən ibarətdir. Konvensiyanın əsas müddəaları aşağıdakılardır:

Təhsillə bağlı	Sağlamlıqla bağlı	Həyat tərzilə bağlı

Tapşırıq 2. Dərslikdəki “Hüquqlarımız qorunur” mövzunu oxuyun və aşağıdakı mətndə düzgün olan cümlələri seçin:

1. Dövlətin vəzifəsi yalnız insanların hüquqlarını müdafiə etməkdir.
2. BMT 1945-ci ildə yaradılmışdır.
3. BMT-nin Uşaq Hüquqları Konvensiyası 1959-cu ildə qəbul edilmişdir.
4. ATƏT-in siyasətinə görə bir dövlətdə insan hüquqları pozularsa, digər dövlətlər onun vətəndaşlarını müdafiə edə bilməz.
5. Pulsuz təhsil almaq hər uşağın vəzifəsidir.
6. YUNESKO, UNİCEF və ATƏT hüquqları müdafiə edən beynəlxalq təşkilatlardır.

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilməlidirlər.

Qiymətləndirmə meyarı: Fərqləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
İnsan hüquqlarını müdafiə edən qeyri-hökumət təşkilatlarını və beynəlxalq qurumları çətinliklə fərqləndirir.	İnsan hüquqlarını müdafiə edən qeyri-hökumət təşkilatlarını və beynəlxalq qurumların bir qismini fərqləndirir.	İnsan hüquqlarını müdafiə edən qeyri-hökumət təşkilatlarını və beynəlxalq qurumları müəllimin köməyi ilə fərqləndirir.	İnsan hüquqlarını müdafiə edən qeyri-hökumət təşkilatlarını və beynəlxalq qurumları sərbəst fərqləndirir.

Təqdimat 14-cü səhifədəki meyarlar əsasında qiymətləndirilməlidir.

Təqdimatın hazırlanmasına verilən tələblərlə bağlı əlavə məlumatı aşağıdakı mənbələrdən əldə edə bilərsiniz.

1. Z.Veysova. Fəal təlim metodları. Bakı, 2007.

2. <http://festival.1september.ru/articles/414629/>

Bizim tələbatlarımız

Alt standart: 2.3.1. İqtisadi resursları və iqtisadi vasitələri fərqləndirir.

Məqsəd: *İstehsal prosesi üçün vacib olan iqtisadi resurs və iqtisadi vasitələri fərqləndirir.*

A blokunda verilmiş motivasiya ilə dərəcə başlaya bilərsiniz. Bunun üçün beynin həmləsi üsulundan istifadə etmək olar. Şagirdlərin qeyd etdikləri fikirləri lövhədə yazı bilərsiniz. **Motivasiyanı** aşağıdakı kimi də yaratmaq mümkündür:

Bu ifadələr arasında nə kimi əlaqə vardır?

Tələbat _____ İstehsal

Tədqiqat “İstehsal üçün nələr tələb olunur? İqtisadi resurslar və vasitələr hansılardır?” sualları ətrafında aparılmalıdır.

Şagirdlər C blokundakı nəzəri materialla fasiləli oxu, müzakirə üsullarından istifadə etməklə tanış ola bilərlər. Parça istehsalını əks etdirən sxem mütləq müzakirə olunmalıdır. Şagirdlər dərk etməlidirlər ki, iqtisadi resurs, iqtisadi vasitə və insan əməyi olmadan istehsal prosesi mümkün deyildir. Verilmiş şəkillər də bu baxımdan təhlil olunmalıdır. Bütün işlər məhz məqsədə istiqamətlənməlidir.

Müzakirələr zamanı aşağıdakı linklər də nümayiş etdirilə bilər.

<https://www.youtube.com/watch?v=XOli3FW6100>

<https://www.youtube.com/watch?v=rhBeQMHDIAc>

Tədqiqat qruplarda icra olunarsa, bu zaman F blokundakı və nümunə kimi təqdim olunan tapşırıqlardan istifadə etmək mümkündür. Bu kimi tapşırıqları özünü də hazırlaya bilərsiniz. Ancaq standartın tələbini mütləq nəzərə alın.

Tapşırıq 1. Verilmiş iqtisadi resurs və vasitələri cədvəlin müvafiq xanasında yerləşdirin.

binalar, zavod, alətlər, yol, ot, pendir, rəbitə, tikinti, şüşə, ağac, üzüm, soyuducu, bina, kombayn, dəzgah, çay bitkisi, insan əməyi, neft, tikiş maşını.

iqtisadi resurs	iqtisadi vasitə

F blokundakı 1-ci tapşırıq **yaradıcı tətbiqetmə** mərhələsində, 2-ci tapşırıq isə **evdə** yerinə yetirilə bilər.

Qiymətləndirmə meyarı: Fərqləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
İqtisadi resurs-ları və iqtisadi vasitələri çətinliklə fərqləndirir.	İqtisadi resurs-ları və iqtisadi vasitələrin bir qis-mini fərqləndirir.	İqtisadi resurs-ları və iqtisa-di vasitələri müəllimin köməyi ilə fərqləndirir.	İqtisadi resurs-ları və iqtisadi vasitələri sərbəst fərqləndirir.

Sağlam həyat tərz

Alt standart: 4.1.1. Sağlamlığın mənəvi, fiziki və emosional aspektlərini fərqləndirir.

Məqsəd: Sağlamlığın müxtəlif aspektlərini fərqləndirir.

Mövzunun əvvəlində verilmiş material şagirdlərlə birlikdə müzakirə olunmalıdır. Bu zaman yönəldici suallardan istifadə vacibdir. Şagirdlərin fikirləri lövhədə ardıcıl olaraq qeyd olunmalıdır. Növbəti addımda “Bəs bu qeyd etdiklərinizi hansı başlıqlar altında qruplaşdırı bilərik?” sualı ilə müraciət etmək məqsədəuyğun hesab olunur. Dərsin sonunda bu fikirlərə mütləq qaydılmalıdır.

Şagirdlərdə idraki fəallıq atalar sözü ilə də yaradıla bilər.

Sağlam bədəndə
sağlam ruh olar.

- Bu atalar sözünü necə başa düşürsünüz?
- Sağlamlığa nələr təsir edir?

Tədqiqat “Sağlamlığın hansı aspektləri vardır?” sualı ətrafında aparılmalıdır. Tədqiqat sualına şagirdlərin verdikləri cavablar flipçartda və yaxud da lövhədə qeyd oluna bilər.

Növbəti mərhələdə C blokundakı nəzəri məlumat B blokuna qədər şagirdlərə oxutdurularaq müzakirə olunmalıdır. Bu tapşırıq elektron lövhədə təqdim olunmaqla və yaxud dərslikdən oxunmaqla kollektivdə icra oluna bilər. Və yaxud 4 qrupda müzakirə aparılaraq fikir əsaslandırıla bilər.

C blokundakı sonuncu abzasla keçməzdən öncə “Siz hansı idman növü ilə məşğul olursunuz? Sizcə, idmanın insan sağlamlığında nə kimi rol var? Çox qacan zaman tənəffüs olursunuzmu? Bu uzun müddətmi davam edir?” sualları ilə şagirdlərə müraciət edə bilərsiniz. Bu zaman onlar müxtəlif cavablar verəcəkdir. Sınıfdə 2 şagird seçib oyun da keçirə bilərsiniz. Bu şagirdlər 1 dəqiqə ərzində oturub-durmalıdırlar. Sonra onların neçə dəfə bu hərəkətləri etdikləri və nə qədər müddətdən sonra tənəffüslərinin bərpa olunduğu müəyyən oluna bilər. Bu oyunun məqsədi ondan ibarətdir ki, şagirdlər bilməlidirlər ki, idmanla nə qədər çox məşğul olsan, ağciyərlərin həyat tutumu da bir o qədər artmış olacaq.

Lakin bütün dərsi fiziki sağlamlığa həsr etmək olmaz. Eyni zamanda mənəvi və emosional sağlamlığa dair filmlərdən nümunələr, müxtəlif göz oxşayan şəkillər, musiqinin əhvali-ruhiyyəyə təsiri və s. kimi məsələlərə də yer ayrılmalıdır.

Tədqiqatın aparılması zamanı F blokundakı tapşırıqlardan istifadə etmək mümkündür. Sonuncu tapşırıq evdə icra üçün nəzərdə tutulub.

Mövzunun sonunda sağlamlığın 3 aspekti haqqında şagirdlərin öyrəndiklərini aşağıdakı cədvəl üzrə qruplaşdırmaq olar.

Fiziki sağlamlıq	Emosional sağlamlıq	Mənəvi sağlamlıq

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilməlidirlər.

Qiymətləndirmə meyarı: Fərqləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Sağlamlığın aspektlərini çətinliklə fərqləndirir.	Sağlamlığın yalnız bir aspektini fərqləndirir.	Sağlamlığın aspektlərini müəlimin köməyi ilə fərqləndirir.	Sağlamlığın aspektlərini nümunələr əsasında sərbəst fərqləndirir.

Təhlükəsiz kompüter

Alt standart: 4.1.1. *Sağlamlığın mənəvi, fiziki və emosional aspektlərini fərqləndirir.*

4.2.1. *Məişətdə və ictimai yerlərdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları izah edir.*

Məqsəd: 1. *Kompüterdən düzgün istifadə etməməyin insanın fiziki və emosional sağlamlığına təsirini fərqləndirir.*

2. *Kompüterdən düzgün istifadə etmədikdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları izah edir.*

Mövzu ilə bağlı **motivasiyanı** müxtəlif cür yarada bilərsiniz:

a) Şagirdlərin fikirlərini A blokundakı şərhə yönəltməklə idraki fəallıq yarada bilərsiniz.

b) Dərsə şagirdlərin müşahidələri, “Həyat bilgisi” fənnindən əldə etdikləri bilik və bacarıqlara əsaslanmaqla da başlaya bilərsiniz. Bunun üçün şagirdlərə “Kompüterin həyatımızda nə kimi rolu vardır?” sualları ilə müraciət etməyiniz məqsəduyğundur. Şagirdlərin fikirləri dinlənilməli, ehtiyac varsa, yönəldici suallar verilməlidir.

Tədqiqat “Nə zaman kompüter bizim üçün təhlükəyə çevrilə bilər?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

Tədqiqatın aparılmasına C blokundakı nəzəri materialın izahı ilə başlamaq olar. Bu məqsədlə elektron təqdimatdan, şəkillərdən və başqa əyani vəsaitlərdən istifadə edə bilərsiniz. Bu zaman dərsi mühazirə deyil, daha çox diskussiya şəklində aparmaq vacib şərtidir. Nəzəri material fasiləli oxu üsulundan istifadə edilməklə də araşdırıla bilər.

C blokunda verilmiş “Sağlamlığınıza biganə qalmayın” guşəsi də şagirdlərlə müzakirə olunmalıdır. Şagirdlər bura həyatda rast gəldikləri, eşitdikləri, müşahidə etdikləri başqa əlamətləri də əlavə edə bilərlər. Qeyd olunanlar, əsasən, fiziki sağlamlığa dair məsələləri əhatə edir. Bura emosional sağlamlığa təsiri də əlavə etmək olar.

Nəzərə alın ki, bu mövzuda 2 standart reallaşır. “Kompüter otaqlarında hansı təhlükəsizlik qaydalarına əməl olunmalıdır?” sualına şagirdlər cavab verdikdən sonra videoçarx nümayiş etdirilə bilər. Şagirdlər bu haqda aşağı siniflərdən müəyyən qədər məlumatlıdırlar.

<https://www.youtube.com/watch?v=qseCe977zMY>

F blokundakı tapşırıqlardan qrup işlərində və yaxud da ev tapşırığı olaraq istifadə edə bilərsiniz.

Qiymətləndirmə. Təlim məqsədlərinə nail olmaq dərəcəsini aşağıdakı meyarlar üzrə qiymətləndirə bilərsiniz:

Qiymətləndirmə meyarı: Fərqləndirmə, izahetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Kompüterdən düzgün istifadə etməməyin insanın fiziki və emosional sağlamlığına təsirini fərqləndirməkdə çətinlik çəkir.	Kompüterdən düzgün istifadə etməməyin insanın fiziki və emosional sağlamlığına təsirini müəllimin köməyi ilə fərqləndirir.	Kompüterdən düzgün istifadə etməməyin insanın fiziki və emosional sağlamlığına təsirini müəyyən səhvlərlə fərqləndirir.	Kompüterdən düzgün istifadə etməməyin insanın fiziki və emosional sağlamlığına təsirini nümunələr əsasında fərqləndirir.
Kompüterdən düzgün istifadə etmədikdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları çətinliklə izah edir.	Kompüterdən düzgün istifadə etmədikdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halların bir qismini izah edir.	Kompüterdən düzgün istifadə etmədikdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları müəllimin köməyi ilə izah edir.	Kompüterdən düzgün istifadə etmədikdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları faktlarla izah edir.

Sağlamlığımız təhlükədədir

Alt standart: 4.2.1. Məişətdə və ictimai yerlərdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları izah edir.

4.3.1. Fövqəladə hadisələr zamanı yarana biləcək təhlükəni qiymətləndirir.

Məqsəd: 1. Məişətdə və ictimai yerlərdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları izah edir.

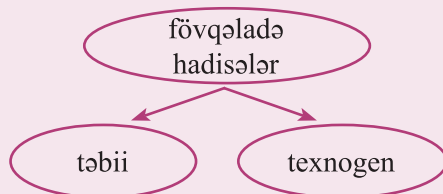
2. Texnogen fövqəladə hadisələr zamanı yarana biləcək təhlükəni qiymətləndirir.

Şagirdlər bu mövzunun köməyi ilə insan sağlamlığına zərər yetirə biləcək xoşagəlməz və təhlükəli halları (evdə, küçədə, məktəbdə), bu zaman yaranan biləcək təhlükəni qiymətləndirmə bacarığına yiyələnəcəklər. Eyni zamanda fövqəladə hadisələri təbii və texnogen olmaqla iki qrupda qruplaşdıracaqlar.

Bu dərslə başlamaq üçün A blokunda verilmiş **motivasiyadan** faydalana bilərsiniz. Bunun üçün şagirdlər həyatda rastlaşdıqları, şahidi olduqları və eşitdikləri ilə yanaşı, aşağı siniflərdən həyat bilgisi, Azərbaycan dili dərslərində əldə etdikləri bilik bacarıqlarına əsaslanmalıdırlar. Şagirdlərin fikirləri səslənərkən “Sənə, səbəb nədir? Kim tərəfindən bu törədilib?” sualları ilə müraciət olunması məqəduyğundur.

Tədqiqat “Məişətdə və ictimai yerlərdə baş verə biləcək təhlükələr hansılardır?” sualı ətrafında aparılmalıdır. Alınan cavabları lövhədə və yaxud da flipçartda çəkilmiş sxemdə qeyd etmək məqsəduyğundur. Dərsin **ümumiləşdirmə** və **nəticə** mərhələsində bu fərziyyələrə qayıtmaq vacibdir.

C blokunda verilmiş mətnə keçməzdən öncə şagirdlərdən aldığımız cavablar əsasında lövhədə sxem quraraq fövqəladə hadisələri qruplaşdırın:

Bu qruplaşma aparıldıqdan sonra hər iki anlayışa açıqlama gətirilərək “Bayaq sizin sadaladıqlarınıza baxaq. Bu sadalananları hansı başlıq altında qruplaşdırmaq olar?” İmkan yaradın ki, şagirdlər bunu özləri etsinlər. Məntiqi nəticə çıxartmağı öyrənsinlər.

C blokundakı mətni şagirdlər “Fasiləli oxu” üsulundan istifadə etməklə mənimşəyə bilirlər. Müzakirə zamanı məişətdə və ictimai yerlərdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz hallara dair plakat, elektron təqdimat və videomateriallar nümayiş etdirilə bilər.

<https://www.youtube.com/watch?v=bGQjovMs6Cs>

B blokundakı tapşırıqla yanaşı, şagirdlərə müxtəlif situasiyalar yazılmış tapşırıqlar da vermək mümkündür. Bu zaman tapşırığın şərtinə uyğun olaraq tədqiqat qrupda və cütlərlə aparıla bilər. F blokundakı tapşırıqlardan bu məqsədlə istifadə edə bilərsiniz. Tapşırıqların icrası zamanı şagirdlər həm verilmiş situasiya zamanı baş verə biləcək təhlükə (bu zədələnmə, yanma, zəhərlənmə, suda boğulma və s. ola bilər), həm də hansı təhlükəsizlik qaydalarına əməl etməli olduqlarını müəyyənləşdirə bilirlər.

Verilmiş şəkillərin də müzakirəsini təşkil edin. Xüsusən çox vaxt artıq yuxarı sinif olduqlarına görə şagirdlər məktəbdən evə, evdən məktəbə tək gedib-gəlirlər. Bu məsələləri bilmələrində böyük fayda vardır. Bu eyni zamanda növbəti dərsə keçidi təmin etmiş olar.

Ev tapşırığı olaraq şagirdlərə növbəti dərslərin qurulmasında da istifadə edə bilərsiniz texnogen və yaxud təbii fəvqəladə hadisələrdən biri haqqında kiçik esse yazmasını tapşıra bilərsiniz. Növbəti dərslə onları içərisindən yol qəzaları haqqında olanlardan motivasiya yaratmaq məqsədilə istifadə edə bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarı: İzahetmə, qiymətləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Məişətdə və ictimai yerlərdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları izah etməkdə çətinlik çəkir.	Məişətdə və ictimai yerlərdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halların bir qismini izah edir.	Məişətdə və ictimai yerlərdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları tablo üzərində müəllimin istiqamətverici sualları əsasında izah edir.	Məişətdə və ictimai yerlərdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları sərbəst izah edir.
Texnogen fəvqəladə hadisələr zamanı yarana biləcək təhlükəni qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.	Təbii və texnogen fəvqəladə hadisələri fərqləndirir, bu zamanı yarana biləcək təhlükənin bir neçəsini qiymətləndirir.	Texnogen fəvqəladə hadisələr zamanı yarana biləcək təhlükəni müəllimin istiqamətverici sualları əsasında qiymətləndirir.	Texnogen fəvqəladə hadisələr zamanı yarana biləcək təhlükəni situasiyaya uyğun sərbəst qiymətləndirir.

Yol nişanları nə üçündür?

Alt standart: 4.2.2. *Yol nişanları və yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini izah edir.*

Məqsəd: *Yol nişanlarının əhəmiyyətini izah edir.*

Mövzunun tədrisinə əvvəlki dərstdə verilmiş ev tapşırığının yoxlanılması ilə başlaya bilərsiniz. Bu esselərin içərisindən yol qəzaları haqqında olanı seçib **motivasiya** yaratmaq məqsədilə istifadə etmək olar.

Şagirdlərə “Hansı yol qəzalarının şahidi olduqları, bunların səbəbləri, insan nə kimi xəsarətlər ala bilər?” kimi suallar verə bilərsiniz. Sualları cavablandırarkən şagirdlər “Həyat bilgisi” fənni üzrə aşağı siniflərdə əldə etdikləri bilik və bacarıqlara və müşahidələrinə əsaslanmalıdırlar. Şagirdlərin dedikləri qeyd olunmalıdır.

A blokundakı sxemə əsasən də motivasiya yaratmaq olar. Sxemdə “yol nişanları” yazılmalıdır.

Tədqiqat “Yol nişanları hansılardır və onların əhəmiyyəti nədir?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

C blokundakı mətn fasiləli oxu üsulundan istifadə edilməklə oxunula bilər. Şagirdlərin fikirlərini dərslərdə verilmiş yol nişanlarına yönəldərək “Bu yol nişanlarının göstərişlərinə necə əməl edirsiniz?” sualı ətrafında qısa müzakirə keçirə bilərsiniz.

B blokundakı tapşırığın icrası məqsədilə şagirdlər cədvəli tamamlamalıdırlar. Bu zaman onlara şəkillər, yol qəzaları haqqında kiçik mətnlər paylana bilər və yaxud videoçarx elektron şəkildə nümayiş etdirilə bilər. Şagirdlərin sayından asılı olaraq tapşırıq qruplarda və yaxud da cütlərdə icra oluna bilər.

Tədqiqatın aparılması məqsədilə şagirdlər aşağıdakı tapşırığı da icra edə bilərlər:

- Cədvələ müvafiq yol nişanının şəklini çəkin və əhəmiyyətini yazın.

Yol nişanının mənası	Yol nişanı işarəsi	Yol nişanının əhəmiyyəti
İlk tibbi yardım məntəqəsi		
Yanacaq doldurma məntəqəsi		
Piyada keçidi		
Dayanmadan keçmək qadağandır.		

F blokundakı tapşırıqlardan da tədqiqatın aparılmasında istifadə oluna bilər. 4-cü və 5-ci tapşırıqların ev tapşırığı olaraq verilməsi məqsədəuyğundur. Şagirdlər 5-ci tapşırığa yaradıcı yanaşa bilirlər.

Qiymətləndirmə meyarı: İzah etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Yol nişanlarının əhəmiyyətini izah etməkdə çətinlik çəkir.	Yol nişanlarının bir qisminin əhəmiyyətini izah edir.	Yol nişanlarının əhəmiyyətini müəllimin köməyi ilə izah edir.	Yol nişanlarının əhəmiyyətini nümunələrlə izah edir.

Yol hərəkəti qaydalarına əməl edək

Alt standart: 4.2.2. *Yol nişanları və yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini izah edir.*

Məqsəd: 1. *Piyadaların əməl etməli olduqları hərəkət qaydalarını sadalayır.*
2. *Yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini izah edir.*

Şagirdlərin bir çoxu artıq məktəbə tək gəlib-gedir. Uşaqların iştirakı ilə baş verən yol nəqliyyat hadisələrinin çoxu onların düşünülməmiş hərəkətləri nəticəsində baş verir. Bu baxımdan verilmiş mövzu şagirdləri məktəbdən evə yollanarkən daha ağıllı davranmağa, yol hərəkət qaydalarına riayət etməyə yönəlmişdir.

Mövzu ilə bağlı **motivasiyanı** müxtəlif cür yarada bilərsiniz:

Şagirdlərin fikirlərini A blokundakı şərhə yönəltməklə idraki fəallıq yarada bilərsiniz. Şagirdlər verilmiş şəkllə əsasən kimin düz, kimin səhv etdiyini müəyyən edə bilərlər.

Motivasiya mərhələsində BİBÖ cədvəlindən də istifadə oluna bilər. Bunun üçün şagirdlərin aşağı sinifdən bu haqda bildikləri cədvəlin I sütununda, öyrənmək istedikləri (şagirdlərin fikrini bu sahəyə yönəltmək nəzərdə tutulur) cədvəlin II sütununda qeyd olunmalıdır. Cədvəlin III sütunu dərsin **ümumiləşdirmə** və **nəticə** mərhələsində doldurulmalıdır.

Tədqiqat “Piyadalar hansı yol hərəkəti qaydalarına əməl etməlidirlər? Yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyəti nədir?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

Şagirdlər C blokundakı nəzəri materialla fasiləli oxu, müzakirə üsullarından istifadə etməklə tanış ola bilərlər. Bu zaman müzakirələrdə müxtəlif videoçarxların nümayişi məqsədəuyğundur.

<https://www.youtube.com/watch?v=bGQjovMs6Cs>

B blokundakı tapşırıq fərdi və yaxud da cütlərdə icra oluna bilər. Tapşırığı icra edərkən şagirdlər aşağı siniflərdən əldə etdikləri bilik və bacarıqlara əsaslanmalıdırlar. Tədqiqat qruplarda aparılırsa, hər qrupa müxtəlif tapşırıqlar verilir. Bu məqsədlə F blokundakı tapşırıqlardan istifadə edə bilərsiniz.

Yol hərəkəti haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə aşağıdakı mənbədən də tanış ola bilərsiniz:

<http://www.mia.gov.az/index.php/?az/content/262/>

Piyada mədəniyyəti ilə bağlı əlavə materialları bu mənbələrdən əldə edə bilərsiniz:

<http://timpolice.ru/2015/06/15/kultura-peshexodov/>

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilməlidirlər.

Qiymətləndirmə meyarı: Sadalama, izahetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Piyadaların əməl etməli olduqları yol hərəkət qaydalarını çətinliklə sadalayır.	Piyadaların əməl etməli olduqları hərəkət qaydalarının bir neçəsini sadalayır.	Piyadaların əməl etməli olduqları hərəkət qaydalarını müəllimin köməyi ilə sadalayır.	Piyadaların əməl etməli olduqları hərəkət qaydalarını nümunələr əsasında sadalayır.
Yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini izah etməkdə çətinlik çəkir.	Yol hərəkəti qaydalarının bir qisminin əhəmiyyətini izah edir.	Yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini müəllimin köməyi ilə izah edir.	Yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini nümunələrlə izah edir.

Təbiətdəki cisim və maddələr

Alt standart: 1.1.1. Cisim, maddə və təbiət hadisələrinin sadə təsnifatını verir.

Məqsəd: 1. Cisim və maddələri fərqləndirir.

2. Təbiətdəki cisimlərin sadə təsnifatını verir.

A blokunda verilmiş şəkil əsasında müzakirə apara bilərsiniz. Bu zaman şagirdlər şəkildə gördükləri cisimlərin adlarını qeyd etməlidirlər. **Motivasiyanı** fərqli də yaratmaq olar. Bu sizdən bir az yaradıcılıq tələb edir. Məsələn: şagirdlərə (bu qrupa və yaxud da cütlərə tapşırıla bilər) müxtəlif bu kimi şəkillər təqdim edərək şəkildə gördüyünüz cisimlərin adlarını qeyd etməyi tapşırmaq olar. Onlar bu şəkil ətrafında cisimlərin adlarını yazı və yaxud da rəngli stikerlərə yazıb yapışdırıla bilər. Şagirdlərin qeyd etmədikləri varsa, bu zaman bunun səbəbini soruşub şagirdin fikrini əsaslandırmasına imkan yaratmaq lazımdır. Əgər o səhv fikir söyləyərsə, dərslə sonunda mütləq bu fikrin üzərinə qayıdılmalı və yanlış anlaşılanın qarşısı alınmalıdır.

Tədqiqat “Cisim və maddələr bir-birindən necə fərqlənir? Onları necə təsnif etmək olar?” sualları ətrafında aparılmalıdır.

Sonrakı mərhələdə C blokundakı mətnin fasiləli oxu, INSERT, kiçik qrupda müzakirə üsullarından birindən istifadə olunmaqla oxunulması məqsəduyğundur. Bu şagirdlərin mərhələli öyrənməsinə imkan yaradır.

B₁ blokundakı tapşırıq kollektivlə icra oluna bilər. Bu zaman siz əlavə şəkillərdən və yaxud əyani vasitə kimi müxtəlif ölçülü çəngəl, kolba, fincan və s. də istifadə edə bilərsiniz. Şagirdlərin yerinə özünüz açıqlama verməməli, onlara fikirlərini demələrinə imkan yaratmağa çalışın. Bu tapşırıqdan şagirdlər müxtəlif böyüklükdə olan iki çəngəl və yaxud qaşıqın eyni formalı, lakin müxtəlif həcmli, bir parça plastilindən hazırlanmış fil və tülkünün isə eyni həcmli, müxtəlif formalı olduğu fikrinə gəlməlidirlər.

B₂ blokundakı şəkillərə əsasən isə eyni maddədən müxtəlif cisimlər, müxtəlif maddələrdən isə eyni cisimlərin hazırlandığı qənaətinə gəlməlidirlər.

C blokunda maddənin 4 halına aid nəzəri material da öz əksini tapıb. Yaxşı olar ki, imkan dairəsində elektron təqdimatdan, sinifdəki resurslarınızdan, şagirdlərin çantalarındakılardan faydalanasınız. Şagird bunu əyani görməli və fərqləndirməlidir. Şagirdlərdə praktik bacarıqlar formalaşdırılmalıdır. Maddənin plazma halı haqqında elektron təqdimat nümayiş etdirilə bilər.

F blokundakı tapşırıqlar yaradıcı tətbiqetmə mərhələsində və evdə icra oluna bilər. 3-cü tapşırıqda düzgün cavab III çıxışdır.

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Həm qruplarda, həm də kollektiv müzakirələrdə fəal iştirak edən şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilə bilər.

Qiymətləndirmə meyarı: Fərqləndirmə, təsnifetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Cisim və maddələri fərqləndirməkdə çətinlik çəkir.	Cisim və maddələrin bir qismini fərqləndirir.	Cisim və maddələri yalnız şəklə əsasən fərqləndirir.	Cisim və maddələri nümunələr göstərməklə sərbəst fərqləndirir.
Təbiətdəki cisimləri təsnifləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Təbiətdəki cisimlərin bir qismini təsnif edir.	Təbiətdəki cisimləri təsnifləşdirərkən qeyri-dəqiqliyə yol verir.	Təbiətdəki cisimləri nümunələr göstərməklə sərbəst təsnifləşdirir.

Mühit amilləri və təbiət hadisələri

Alt standart: 1.1.1. Cisim, maddə və təbiət hadisələrinin sadə təsnifatını verir.

1.2.1. Canlıların həyatında ekoloji mühitin rolunu əsaslandırır.

Məqsəd: 1. Mühit amillərini qruplaşdırır.

2. Təbiət hadisələrinin sadə təsnifatını verir.

3. Canlıların həyatında mühitin rolunu əsaslandırır.

Mövzuya başlamaq üçün A blokunda verilmiş şəkli şagirdlər müzakirə edərək hansı canlıları müşahidə etdikləri müəyyən olunmalıdır. Sonra bu canlıların yaşadıqları mühitin təbii mühit olduğu onlara izah edilməlidir.

Tədqiqat “ Mühit amillərini və təbiət hadisələrini necə qruplaşdırmaq olar? Canlıların həyatında mühit amillərinin nə kimi rolu var?” sualları ətrafında aparılmalıdır.

Müzakirədən sonra C və D blokundakı mətn şagirdlər tərəfindən oxunulmalı və yeri gəldikcə müzakirə aparılmalıdır. C blokundakı mətn fasiləli oxu üsulundan istifadə edilməklə oxunula bilər. Şagirdlər müzakirələr zamanı öz müşahidələrini bölüşə bilərlər. Videoçarxdan da istifadə etmək məqsədəuyğundur.

B blokundakı tapşırıq kollektivdə icra oluna bilər. Şagirdlərin fikirlərini lövhədə qeyd etməyiniz məqsədəuyğundur. Bu barədə müxtəlif videoçarxlar nümayiş etdirməklə yönəldici suallardan da istifadə edə bilərsiniz. Bu tapşırığı şagirdlər cütlərdə yerinə yetirə bilərlər. Cütlərə rəngli stikerlər paylana bilər. Onlar bu stikerlərin üzərində fikirlərini qeyd edərək lövhədə asılmış flipçarta yapışdırı bilərlər.

Təbiətdə baş verən hadisələrə (eyni zamanda anomal hadisələrə) dair videoçarxın nümayişi daha vacibdir. Çünki əyani öyrənmə tərzinə malik olan şagirdlər üçün bu vacibdir.

F blokunda verilmiş tapşırıqlardan yaradıcı **tətbiqetmə** mərhələsində və ya xud da ev tapşırığı kimi istifadə edə bilərsiniz. 4-cü tapşırıq evdə icra oluna bilər. Bu zaman şagirdlər şam ağacının işıqsevər bitki olduğundan aşağıdakı budaqlarının qurduğu qənaətinə gəlməlidirlər.

F blokundakı 1-ci tapşırığın cavabı I və III çıxışdır.

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Həm qruplarda, həm də kollektiv müzakirələrdə fəal iştirak edən şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilə bilər.

Qiymətləndirmə meyarı: Təsnif etmə, əsaslandırma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Canlıların həyatında mühitin rolunu əsaslandırmaqda çətinlik çəkir.	Canlıların həyatında mühitin rolunu müəllimin suallarına əsasən əsaslandırır.	Canlıların həyatında mühitin rolunu şəkillər əsasında əsaslandırır.	Canlıların həyatında mühitin rolunu sərbəst əsaslandırır.
Təbiət hadisələrini təsnifləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Təbiət hadisələrinin bir qismini təsnif edir.	Təbiət hadisələrini təsnifləşdirərkən qeyri-dəqiqliyə yol verir.	Təbiət hadisələrini nümunələr göstərməklə sərbəst təsnifləşdirir.

Təbiət qəzəblənib

Alt standart: 4.3.1. Fövqəladə hadisələr zamanı yarana biləcək təhlükəni qiymətləndirir.

Məqsəd: Fövqəladə hadisələri izah edir.

Fövqəladə hadisələr zamanı yaranan təhlükəni qiymətləndirir.

Mövzuya müxtəlif cür **motivasiya** yaratmaq mümkündür.

a) Şagirdlərə beyin həmləsi üsulundan istifadə etməklə “Təbiətdə hansı hadisələr baş verir? Bu hadisələri necə qruplaşdırma bilərik?” sualları verilə bilər. Şagirdlərin qeyd etdikləri fikirləri lövhədə yazmaq yaxşı olar. Şagirdlərin fikirlərini bu hadisələrin bir qisminin insan üçün təhlükəli olduğuna yönləndirmək lazımdır.

b) Motivasiyanı müxtəlif şəkillərin nümayişi ilə də başlamaq olar.

Tədqiqat “Fövqəladə hadisələr zamanı hansı təhlükələr baş verə bilər?” sualları ətrafında aparmaq olar. Bütün dərsi bu sual ətrafında qurmaq lazımdır. Yəni dərsi yalnız fövqəladə hadisə harada baş verir, necə baş verir istiqamətdə deyil, eyni zamanda “İnsan, təsərrüfat və digər canlılar üçün hansı təhlükələr də baş verə bilər?” sualları ətrafında aparmaq tələb olunur.

C blokundakı mətn fasiləli oxu üsulu ilə müzakirəsi məqsədəuyğundur.

B blokundakı tapşırıq qruplarda aparıla bilər. Bu tapşırıq şagirdlərin şahidi olduğu, eşitdikləri bir hadisə ilə bağlıdır. Tələb verilmiş hadisənin müxtəlif baxış nöqtəyi-nəzərdən təhlil olunmasıdır. Yəni şagirdlər bu hadisəni ekoloqların (atmosfera, suyun ekosisteminə mənfi təsir), Dövlət neft şirkəti (işçi kollektivinin itirilməsi, maddi baxımdan neft-qaz itkisi), cəmiyyət (əsas etibarilə insan tələfatı) nöqtəyi-nəzərdən təhlil etməlidir.

Müzakirələr zamanı elektron təqdimatlara, videoçarxlara yer ayrılmalıdır.

F blokundakı tapşırıqlardan 5-ci evə verilə bilər. Bu zaman şagirdlər müxtəlif mənbələrdən istifadə etməklə araşdırma apara bilərlər. Unutmayın ki, bu mövzu məhz təbii fövqəladə hadisələrə həsr olunub.

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Həm qruplarda, həm də kollektiv müzakirələrdə fəal iştirak edən şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilə bilər.

Qiymətləndirmə meyarı: İzahətmə, qiymətləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Fövqəladə hadisələri izah etməkdə çətinlik çəkir.	Fövqəladə hadisələri müəllimin suallarına əsasən izah edir.	Fövqəladə hadisələri şəkillər əsasında izah edir.	Fövqəladə hadisələri sərbəst izah edir.
Fövqəladə hadisələr zamanı yaranan təhlükəni çətinliklə qiymətləndirir.	Fövqəladə hadisələr zamanı yaranan təhlükəni qiymətləndirərkən səhvlərə yol verir.	Fövqəladə hadisələr zamanı yaranan təhlükəni müəllimin köməyi ilə qiymətləndirir.	Fövqəladə hadisələr zamanı yaranan təhlükəni faktlar göstərməklə qiymətləndirir.

Günəş sistemində baş verən hadisələrin sirri

Alt standart: 1.1.1. Cisim, maddə və təbiət hadisələrinin sadə təsnifatını verir.

Məqsəd: Günəş sistemində baş verən hadisələri təbiət hadisəsi kimi təsnif edir.

Dərsə beyin həmləsi üsulundan istifadə etməklə başlaya bilərsiniz. Bu məqsədlə şagirdlərə “Təbiət hadisələri hansılardır?” sualı ilə müraciət edə bilərsiniz. **Motivasiyanı** şaxələndirmə üsulundan istifadə etməklə də yarada bilərsiniz. Şagirdlər təbiət hadisələri içərisində əvvəlki dərslərdən öyrəndikləri Günəş və Ay tutulması, planetlərin paradi, Yer in öz oxu və Günəş ətrafında hərəkəti və s. qeyd edə bilərlər.

Tədqiqat “Günəş sistemində baş verən hadisələrin sirri nədir? Bu hadisələr necə baş verir?” sualları ətrafında aparılmalıdır.

C blokundakı mətnlə tanışlıq fasiləli oxu üsulu ilə aparıla bilər. Bu zaman müzakirələrdə müxtəlif şəkillərdən, elektron təqdimatdan, videoçarxdan yararlanmaq məqsəduyğundur.

Tədqiqatın aparılması məqsədilə F blokundakı tapşırıqlardan yararlanmaq olar. Standartın tələbinə uyğun olaraq özünü də müxtəlif tapşırıqlar hazırlaya bilərsiniz. Bu tapşırıqlar mətnin tamamlanması, səhvlər üzərində iş və s. ibarət ola bilər. Tapşırıqların işlənməsi üçün paylanma materiallarından istifadə məqsəduyğundur. F blokundakı 3-cü tapşırıq yaradıcı tətbiqetmə mərhələsində kollektivlə birgə icra oluna bilər. 4-cü tapşırıq isə ev tapşırığı kimi nəzərdə tutulmuşdur.

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Həm qruplarda, həm də kollektiv müzakirələrdə fəal iştirak edən şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilə bilər.

Qiymətləndirmə meyarı: Təsnifetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Günəş sistemində baş verən hadisələri təbiət hadisəsi kimi təsnif etməkdə çətinlik çəkir.	Günəş sistemində baş verən təbiət hadisələrini təsnif edərkən qeyri-dəqiqliyə yol verir.	Günəş sistemində baş verən hadisələri müəllimin köməyi ilə təbiət hadisəsi kimi təsnif edir.	Günəş sistemində baş verən hadisələri təbiət hadisəsi kimi sərbəst təsnif edir.

Ekoloji mühitin canlılara təsiri

Alt standart: 1.2.1 Canlıların həyatında ekoloji mühitin rolunu əsaslandırır.

Məqsəd: Ekoloji mühitin canlılara təsirini izah edir.

Təbiətdə baş verən hadisələrin canlıların həyatında rolunu əsaslandırır.

Şagirdlərdə A blokuna əsasən idraki fəallıq yarada bilərsiniz. Bu zaman şagirdlər müxtəlif cavablar səsləndirə bilərlər. Sualın cavabı səs-küydür.

Motivasiyanı müxtəlif şəkillərin vasitəsilə də yaratmaq mümkündür. Bu şəkillər elektron lövhədə də nümayiş etdirilə bilər. Məsələn, su hövzəsinin quruması, meşə yanğınları, havanın çirklənməsi və s.

Tədqiqat “Mühit canlılara necə təsir göstərir?” sualı ətrafında aparılmalıdır. B blokundakı tapşırıq qruplarda və yaxud kollektivdə müzakirə oluna bilər. Bu zaman yönəldici suallardan müxtəlif mühitlərdə yaşayan (səhralarda, tropik meşələrdə, suda, qütblərdə) canlıların şəkillərindən istifadə etmək məqsədəuyğundur. C blokundakı mətn fasiləli oxu, kiçik qruplarda müzakirə, INSERT üsullarından istifadə etməklə mənimsənilə bilər. Bu zaman ozon qatının dəşilməsi, günvurma və s. ilə bağlı videoçarx, eyni zamanda “Yaşıl paket” CD disk nümayiş etdirilə bilər. Müzakirələr zamanı diqqəti əsas etibarilə reallaşdırılacaq standart və təlim məqsədinə yönəltmək lazımdır.

Tədqiqat zamanı F blokundakı tapşırıqlardan istifadə etmək olar. Bu məqsədlə 1-ci və 2-ci tapşırıqlar məqsədmüvafiq hesab olunur. F blokundakı 3-cü tapşırıq yaradıcı tətbiqetmə mərhələsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Həm qruplarda, həm də kollektiv müzakirələrdə fəal iştirak edən şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilə bilər.

Qiymətləndirmə meyarı: İzahetmə, fikrini əsaslandırma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Mühit dəyişkənliyinin canlılara təsirini çətinliklə izah edir.	Mühit dəyişkənliyinin canlılara təsirini çətinliklə izah edərkən qeyri-dəqiqliyə yol verir.	Mühit dəyişkənliyinin canlılara təsirini müəllimin köməyi ilə şərh edir.	Mühit dəyişkənliyinin canlılara təsirini nümunələrlə izah edir.
Təbiətdə baş verən hadisələrin canlıların həyatında rolunu əsaslandırmaqda çətinlik çəkir.	Təbiətdə baş verən hadisələrin canlıların həyatında rolunu əsaslandırarkən qeyri-dəqiqliyə yol verir.	Təbiətdə baş verən hadisələrin canlıların həyatında rolunu müəllimin köməyi ilə əsaslandırır.	Təbiətdə baş verən hadisələrin canlıların həyatında rolunu nümunələr göstərməklə fikrini tam əsaslandırır.

İnsan və təbiət

Alt standart: 1.2.1. Canlıların həyatında ekoloji mühitin rolunu əsaslandırır.

Məqsəd: Mühit dəyişkənliyinin insan orqanizminə təsirini əsaslandırır.

Standartın tələbini nəzərə alaraq motivasiya müxtəlif cür yaradıla bilər.

a) Şagirdlərdə idraki fəallığı A blokuna əsasən yaratmaq mümkündür. Bu zaman şagirdlərin cavabı lövhədə qeyd oluna bilər.

b) Beyin həmləsi üsulundan istifadə etməklə şagirdlərə müxtəlif şəkillərdən ibarət kollaj nümayiş etdirilə bilər. Mətndəki şəkillərə müvafiq görüntülər öz əksini tapa bilər. Şəkildəki insanların geyimləri müqayisə olunaraq səbəbi müəyyənəldirilir. Bu zaman şəkildəki insanların iqlim şəraitindən asılı olaraq bu cür geyindikləri fikrinə gəlinməlidir.

Tədqiqat mühit dəyişkənliyi insan orqanizminə necə təsir göstərir? sualı ətrafında aparılmalıdır.

C blokundakı mətn B blokuna qədər oxunularaq müzakirə olunmalıdır. Bu mövzu həyatla tam əlaqəli olduğu üçün şagirdlərin öz müşahidələrini, eşitdiklərini, öyrəndiklərini bölüşmələrinə imkan yaradır. İzahata çox yer vermədən şagirdlərin özlərinin nəticəyə doğru istiqamətləndirməni məqsəduyğundur. Bu zaman yönəldici suallardan istifadə edin. B blokundakı tapşırıq 4 qrupda müzakirə oluna bilər.

Tədqiqatın aparılması zamanı F blokundakı tapşırıqlardan da istifadə etmək məqsəduyğundur. Müzakirələr zamanı həkim məsləhətindən ibarət videoçarxın nümayişi də məqsəduyğun hesab olunur.

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Həm qruplarda, həm də kollektiv müzakirələrdə fəal iştirak edən şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilə bilər.

Qiymətləndirmə meyarı: Fikrini əsaslandırma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Mühit dəyişkənliyinin insan orqanizminə təsirini əsaslandırmağa çətinlik çəkir.	Mühit dəyişkənliyinin insan orqanizminə təsirini əsaslandırarkən səhvlərə yol verir.	Mühit dəyişkənliyinin insan orqanizminə təsirini qismən əsaslandırır.	Mühit dəyişkənliyinin insan orqanizminə təsirini nümunələrlə əsaslandırır.

Təbiətin harayı

Alt standart: 1.2.1. Canlıların həyatında ekoloji mühitin rolunu əsaslandırır.

Məqsəd: Ətraf mühitin canlılara təsirini faktlarla əsaslandırır.

Dərsə A blokunda verilmiş **motivasiya** ilə başlaya bilərsiniz. Verilmiş suala əsasən şagirdlərin cavablarının lövhədə və yaxud flipçartda qeyd olunması məqsəda uyğundur. C blokundakı mətnin öyrənilməsindən sonra şagirdlərin motivasiya mərhələsində irəli sürdükləri fikirlərin nə dərəcədə doğru olmasını müəyyənləşdirmək olar.

Motivasiyanı BİBÖ üsulundan istifadə etməklə də yarada bilərsiniz. Bu zaman şagirdlərin ətraf mühiti çirkləndirən amilləri cədvəlin I, öyrənmək istədikləri məsələləri (Ətraf mühitin çirklənməsinin canlılara təsirini) II sütunda, öyrəndiklərini isə aparılacaq tədqiqat işinin nəticələrinin müzakirəsindən sonra ümumiləşdirmə və nəticə mərhələsində III sütunda yazmaq lazımdır. II sütunun doldurulması üçün şagirdlərin fikirlərini ətraf mühitin çirklənməsinin canlılara təsiri məsələlərinə yönəltmək vacibdir.

Tədqiqat “Ətraf mühitin çirklənməsi canlılara necə təsir göstərir?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

C blokunda verilmiş mətni şagirdlər fasiləli oxu üsulundan istifadə etməklə mənimsəyə bilərlər. Müzakirələr zamanı videoçarxın nümayişinə, CD diskə, şəkillərə istinad etmək məqsəda uyğundur.

B blokundakı tapşırıq qrupda icra oluna bilər. Bu zaman təlim nəticəsini nəzərə almaq mütləqdir. Tapşırıqların icra olunması üçün şagirdlərə müxtəlif şəkillər təqdim olunmalıdır.

Tədqiqatın aparılması zamanı F blokundakı tapşırıqlardan da istifadə oluna bilər. F blokundakı 1-ci tapşırıq yaradıcı tətbiqetmə mərhələsində istifadə üçün yararlıdır.

Ev tapşırığı olaraq şagirdlərə çirklənmiş ərazilərin fotoalbomun hazırlanmasını və bu çirklənmənin canlılara təsirini araşdırmağı tapşırmaq olar.

Qiymətləndirmə meyarı: Fikrini əsaslandırma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Ətraf mühitin canlılara təsirini faktlarla əsaslandırmağa çətinlik çəkir.	Ətraf mühitin canlılara təsirini faktlarla əsaslandırarkən qeyri-dəqiqliyə yol verir.	Ətraf mühitin canlılara təsirini müəllimin suallarına əsasən əsaslandırır.	Ətraf mühitin canlılara təsirini sərbəst olaraq əsaslandırır.

Təbiətə borcumuz

Alt standart: 3.2.2. Mənəvi borcun əhəmiyyətini izah edir.

Məqsəd: İnsanın təbiət qarşısındakı mənəvi borcunu izah edir.

Mövzunun tədrisinə A blokunda verilmiş **motivasiya** ilə başlaya bilərsiniz. Bunun üçün bu blokda verilmiş mətni oxuya bilərsiniz. Şagirdləri mətnin sonunda verilmiş sual ətrafında müzakirəyə cəlb edib, onların fikirləri dinlənilməlidir. Bu zaman şagirdlər müxtəlif fikirlər səsləndirə bilərlər. İmkan yaradılmalıdır ki, şagirdlər öz fikirlərini əsaslandırsınlar. Siz şagirdlərin fikrini “insanın təbiət qarşısındakı borcu” üzərində cəmləməyə çalışın.

Şagirdlərdə idraki fəallığı başqa cür də yarada bilərsiniz. Onlara müxtəlif şəkillər (budağı sınmış ağacı bağlayan uşaq, ağacı sındıran uşaq, quş yuvasını dağdan və quş yuvasını quran və s.) təqdim etməklə bu şəkilləri qruplaşdırmaq tapşırıla bilər. Şagirdlər “Nə üçün bu cür qruplaşma apardınız?” sualına cavab verərək fikirlərini əsaslandırmalıdır.

Tədqiqat “İnsanın təbiət qarşısında borcu nədən ibarətdir?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

C blokunda verilmiş mətni şagirdlər fasiləli oxu üsulundan istifadə etməklə mənimsəyə bilərlər. Müzakirələr zamanı videoçarxın nümayişinə, CD diskə, şəkillərə istinad etmək məqsəduyğundur.

B blokundakı tapşırıq kollektivlə müzakirə oluna bilər. Müzakirə üçün başqa şəkillərdən, eyni zamanda şagirdlərdə etdiyiniz müşahidələrdən yararlanıla bilərsiniz.

F blokundakı tapşırıqlar qrupda işləmək üçün yararlıdır. Bunlardan birini evə tapşıra da bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarı: İzah etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
İnsanın təbiət qarşısındakı mənəvi borcunu izah etməkdə çətinlik çəkir.	İnsanın təbiət qarşısındakı mənəvi borcunu izah edərkən qeyri-dəqiqliyə yol verir.	İnsanın təbiət qarşısındakı mənəvi borcunu müəllimin suallarına əsasən izah edir.	İnsanın təbiət qarşısındakı mənəvi borcunu nümunələrlə sərbəst izah edir.

İnsanın gözəlliyi onun əxlaq və davranışındadır

Alt standart: 3.2.1. Əxlaq və davranışlara təsir edən amilləri fərqləndirir.

Məqsəd: İnsanların əxlaq və davranışlarının formalaşmasına təsir edən amilləri fərqləndirir.

Mövzu ilə bağlı motivasiyanı müxtəlif üsullarla yaratmaq olar:

a) A blokundakı şəkillərə əsasən **motivasiya** yaradıla bilər. Motivasiyada siz şagirdlərin hər birinin şəkillər haqqında fikirlərini dinləyin. Bu zaman yönəldici suallardan da istifadə oluna bilər.

b) Motivasiya yaratmaq üçün videoçarx da nümayiş etdirilə bilər. Videoçarx müxtəlif əxlaqi keyfiyyətlər əks etdirilməlidir.

Tədqiqat “İnsanların əxlaq və davranışlarının formalaşmasına təsir göstərən amillər hansılardır?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

C blokundakı mətn fasiləli oxu, İNSERT üsulu ilə araşdırıla bilər. Mətnlə işə mütləq yer ayrılmalıdır. Tədqiqatın aparılması məqsədilə B blokundakı tapşırıqla yanaşı, F blokundakı tapşırıqlardan da istifadə edə bilərsiniz.

Tədqiqat qruplarla aparıla bilər.

Müzakirələr zamanı insanların müsbət əxlaqi keyfiyyətlərini fərqləndirməyə çalışın. Onları mənfi xüsusiyyətlərdən insanların, adətən, zərər çəkdiyi fikrinə gəlməyə yönəldin.

Bu məqsədlə bədii kitablarda, filmlərdən, həyati faktlardan misallar gətirə bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarı: Fərqləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
İnsanların əxlaq və davranışlarına təsir göstərən amilləri fərqləndirməkdə çətinlik çəkir.	İnsanların əxlaq və davranışlarına təsir göstərən amilləri fərqləndirərkən müəllimin verdiyi suallara əsaslanır.	İnsanların əxlaq və davranışlarına təsir göstərən amilləri fərqləndirərkən kiçik səhvlərə yol verir.	İnsanların əxlaq və davranışlarına təsir göstərən amilləri sərbəst fərqləndirir.

Dini dözümlülük

Alt standart: 3.3.1. Dini inancların ümumi və fərqli cəhətlərini müqayisə edir.

Məqsəd: Dini dözümlülüğü və onun insanlar üçün əhəmiyyətini izah edir.

Motivasiyanı müxtəlif cür yaratmaq olar:

a) Dərsə A blokundakı motivasiya ilə başlaya bilərsiniz.

b) Dərsə başlamaq üçün müxtəlif xalqların nümayəndələrini əks etdirən şəkillərdən istifadə etmək olar. Şəkillər milli geyimləri ilə olmalıdır. Bu məqsədlə elə xalqların nümayəndələri seçilməlidir ki, onlar zahiri görünüşlərinə görə də fərqlənsinlər. Şagirdlərə belə bir sualla müraciət etmək olar: bu insanlar bir-birindən necə fərqlənir? Şagirdlərin cavabları müxtəlif ola bilər. Onların fikirlərini eyni zamanda da dini fərqlərə yönləndirmək lazımdır. Şagirdlər bu qənaətə gəlirlər ki, insanlar bir-birindən zahiri görünüşünə, dilinə, geyiminə, adət-ənənəsinə görə fərqlənirlər. Onları fərqləndirən cəhətlərdən biri də müxtəlif dinlərə malik olmalarıdır.

c) Şagirdlərdə idraki fəallıq yaratmaq üçün Azərbaycanda olan müxtəlif dinlərə məxsus ibadətqahların şəkillərini və ya videoçarx nümayiş etdirə bilərsiniz. Bundan sonra onlara belə bir sualla müraciət oluna bilər: Bu şəkillər nəyi ifadə edir?

Cavablar alındıqdan sonra şagirdləri tədqiqata cəlb etmək lazımdır. **Tədqiqat** “Dini dözümlülüğün əhəmiyyəti nədən ibarətdir?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

Tədqiqatda nəzəri material fasiləli oxu, “INSERT” üsulu ilə oxunması ilə təminləməqlə başlamaq olar. Müzakirələr zamanı o qənaətə gəlinməlidir ki, Azərbaycan tolerant bir dövlətdir. Burada bütün dinlərə eyni cür hörmət edilir.

B blokundakı tapşırıq qrupla və yaxud kollektivdə icra oluna bilər. İmkan yaradın ki, onlar öz fikirlərini əsaslandırsınlar.

F blokundakı tapşırıqlardan 1 və 3-cü tapşırıq sinifdə, 2-ci tapşırıq evdə icra oluna bilər.

Qiymətləndirmə meyarı: İzah etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Dini dözümlülüğü izah etməkdə çətinlik çəkir.	Dini dözümlülüğü müəllimin köməyi ilə izah edir.	Dini dözümlülüğü izah edərkən kiçik qüsurlara yol verir.	Dini dözümlülüğü sərbəst və faktlarla izah edir.

Səmavi və qeyri-səmavi dinlər

Alt standart: 3.3.1. Dini inancların ümumi və fərqli cəhətlərini müqayisə edir.

Məqsəd: Səmavi və qeyri-səmavi dinləri fərqləndirir.

Şagirdlərdə idraki fəallığı A blokuna əsasən yarada bilərsiniz. Bu zaman səs-lənən fikirlərin lövhədə yazılması məqsəduyğundur. **Motivasiya** yaratmaq üçün şagirdlərin ibtidai siniflərdə “Həyat bilgisi” fənnindən dinlər haqqında aldığı bi-liklərə də istinad etmək olar. Bu məqsədlə lövhəyə müxtəlif dinlərin adını yaz-maq olar. Şagirdlərə burada yazılan dinlər haqqında bildiklərini qeyd etmələrini tapşırıla bilərsiniz.

C blokundakı mətnin oxunulması “İNSERT” üsulu ilə aparıla bilər. Bu zaman lövhədə cədvəl qurub dinləri bu cədvəldə yerləşdirmək olar.

Qeyri-səmavi dinlər	Səmavi dinlər
buddizm, zərdüştlük, sintoizm	xristianlıq, yəhudilik, islam

Tədqiqat “Dinləri necə qruplaşdırmaq olar?” Dinlər bir-birindən necə fərqlənir? sualı ətrafında aparılmalıdır.

Qruplarla tədqiqat aparılarsa, hər qrupa müxtəlif dinlər haqqında tapşırıqlar da verilə bilər. F blokundakı tapşırıqlardan da tədqiqat məqsədilə istifadə edə bilərsiniz. Tapşırığın icrası üçün paylama materialları hazırlanmalıdır. F blokundakı birinci tapşırıqdan yaradıcı təbiiqetmə mərhələsində istifadə etmək mümkündür.

Müzakirələr zamanı müxtəlif dinlərin xüsusiyyətlərini, müsbət cəhətlərini, insanları düzgünlüyə, yaxşı əməllərə çağırmasını xüsusi vurğulayın.

Qiymətləndirmə meyarı: Fərqləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Qeyri-səmavi və səmavi dinləri fərqləndirərkən qeyri-dəqiqliyə yol verir.	Qeyri-səmavi və səmavi dinləri müəllimin köməkliyi ilə fərqləndirir.	Qeyri-səmavi və səmavi dinləri fərqləndirərkən cüzi səhvlərə yol verir.	Qeyri-səmavi və səmavi dinləri sərbəst fərqləndirir.

İnanc sistemində oxşarlıq və fərqlər

Alt standart: 3.3.1. Dini inancların ümumi və fərqli cəhətlərini müqayisə edir.

Məqsəd: İnanç sistemlərindəki oxşarlıq və fərqləri izah edir.

Motivasiyanı A blokundakı şəkillərə əsasən yarada bilərsiniz. Şagirdlərin fikirləri qeyd oluna bilər. Motivasiya yaratmaq üçün BİBÖ üsulundan istifadə etmək də olar. Bu zaman cədvəl belə qurula bilər:

Bilirəm	İstəyirəm bilim	Öyrəndim
Səmavi və qeyri-səmavi dinləri	Dinlərin oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini	

Cədvəlin I və II hissəsi dərs başlayanda doldurulur. Sonra III hissə müzakirə ilə, sualların köməkliyi ilə və ya qrup tapşırıqları ilə yerinə yetirilə bilər.

Tədqiqatı “İnanc sistemində oxşarlıq və fərqlər nədən ibarətdir?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

C blokundakı mətnin oxunmasına başlamazdan öncə B blokundakı tapşırıq qruplarda icra oluna bilər. Tədqiqat zamanı F blokuna da istinad edə bilərsiniz.

B blokundakı tapşırıq qruplarda icra oluna bilər. Bu zaman onlar öz bildikləri və müşahidə etdiklərini müzakirə etməlidirlər.

Tapşırıq başqa cür də qoyula bilər. Məsələn: yəhudiliklə xristianlıqda tutulan orucun fərqi nədir?

Bu tapşırığın icrası üçün şagirdlərə paylama materiallarının təqdim olunması məqsəduyğundur.

Tapşırıqların icrası zamanı sinifdəki şagirdlərin maraqları və fərdi xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır.

Qiymətləndirmə meyarı: Fərqləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
İnanc sistemindəki oxşarlıq və fərqli xüsusiyyətləri fərqləndirərkən qeyri-dəqiqliyə yol verir.	İnanc sistemindəki oxşarlıq və fərqli xüsusiyyətləri fərqləndirərkən cüzi səhvlərə yol verir.	İnanc sistemindəki oxşarlıq və fərqli xüsusiyyətləri suallara əsasən fərqləndirir.	İnanc sistemin-dəki oxşarlıq və fərqli xüsusiyyətləri sərbəst fərqləndirir.

*QIYMƏTLƏNDİRMƏ
VASİTƏLƏRİ*

QIYMƏTLƏNDİRMƏ VASİTƏLƏRİ I BÖLMƏ

1. Hansı sırada yalnız iqtisadi vasitələr sadalanıb?

- a) binalar, zavodlar, alətlər
- b) yol, üzüm, pendir
- c) rabitə, şüşə, top
- d) üzüm, soyuducu, bina
- e) dəzgah, çay bitkisi, insan əməyi

2. Dövlətin vəzifələri hansılardır?

- 1) Dövlətin öz ərazisi vardır.
- 2) Dövlət pul buraxa bilir.
- 3) İnsanların hüquq və azadlıqlarını müdafiə edir.
- 4) Dövlətin qanunları var.
- 5) Uşaqlara pulsuz təhsil almaq imkanı yaradır.

- a) 1, 3   b) 3, 5   c) 1, 5   d) 4, 5   e) 2, 4   f) 2, 3

3. İnsanı heyvandan fərqləndirən əsas ünsiyyət vasitəsi nə üçün nitqdir?

---

4. Qeyri-hökumət təşkilatlarını dövlət qurumlarından və beynəlxalq qurumlardan fərqləndirən nədir?

---

5. Dövlətin əlamətləri hansılardır?

- o Uşaqlara pulsuz təhsil almaq imkanı yaradır.
- o Dövlətin öz ərazisi var.
- o Dövlət insanların hüquq və azadlıqlarını müdafiə edir.
- o Dövlət sərhədlərinin qorunması qayğısına qalır.
- o Dövlət pul buraxa bilir.
- o Dövlətin xüsusi qanunları var.

6. İnsan hüquqlarını qoruyan beynəlxalq qurumlar hansı sırada düzgün göstərilmişdir?

- a) BMT, ATƏT, məhkəmə
- b) Milli Məclis, İSESKO, ATƏT
- c) İcra hakimiyyətləri, məhkəmə, BMT
- d) Milli Məclis, BMT
- e) Məhkəmə, İSESKO
- f) UNİSEF, YUNESKO, BMT

7. Ölkəmizin əsas qanunu necə adlanır?

---

8. Düzgün olmayan ifadəni seçin.

- a) Milli Məclisdə qanunlar səs vermə yolu ilə qəbul olunur.
- b) Milli Məclisin verdiyi qanunları icra hakimiyyətləri yerinə yetirir.
- c) Məhkəmələr qanun keşiyində durur.
- d) Hüquqi dövlət şəxsiyyətə, şəxsiyyət dövlətə xidmət edir.

9. Ən böyük sosial qrupları göstərin:

- a) ailə, millət, nəsil
- b) ailə, nəsil
- c) millət, sinif
- d) ailə, sinif, nəsil

10. Respublikamızda dövlət qanunlarını qəbul edən qanunverici orqan hansıdır?

- a) məhkəmə
- b) icra hakimiyyəti
- c) Milli Məclis
- d) BMT

QIYMƏTLƏNDİRMƏ VASİTƏLƏRİ

II BÖLMƏ

1. Aşağıdakılardan hansı sağlamlığa mənfi təsir göstərir?

- a) idman
- b) siqaret çəkməmək
- c) yuxu rejiminə əməl etməmək
- d) əlləri tez-tez yumaq
- e) saçları daramaq

2. Elektrik nə zaman təhlükəli ola bilər?

- 1. Naqilin üstü açıq olarsa
- 2. Tozsoran, çaynik və soyuducu eyni vaxtda cərəyana qoşularsa
- 3. Naqilin üstü bağlı olarsa
- 4. Sulu əllərlə rozetkaya toxunularsa
- 5. Ştəpseldən deyil, naqildən tutub dartılarsa.

a) 1, 4, 3, 2

b) 1, 2, 3, 5

c) 1, 3, 4, 5

d) 1, 2, 4, 5

3. Sağlamlığın şərti hansı bənddə düzgün göstərilmişdir?

- a) çox yemək
- b) qəmgin olmaq
- c) spirtli içki qəbul etmək
- d) idman etmək
- e) yalan danışmaq

4. Aşağıda verilənlərdən hansılar sağlamlığımızı təhlükə qarşısında qoyur?

- 1. Elektrik qəzaları
- 2. evlərdə yanğın
- 3. Üzgüçülük
- 4. Nəqliyyat qəzaları
- 5. Yoluxucu xəstəliklərdən qorunmaq

a) 1, 5, 3

b) 1, 5, 2

c) 1, 2, 4

d) 3, 4, 5

5. Yol nişanlarını adlandır və əhəmiyyətini yaz.

6. Aşağıdakı nişanlardan hansı sürüşkən yola yaxınlaşmağı xəbər verir?

7. Aşağıdakılardan hansı doğrudur?

- a) Sürücülərlə piyadalar eyni qaydalara əməl etməlidirlər.
- b) Piyadalar küçəni keçmək üçün yalnız bu məqsədlə ayrılmış körpülərdən, piyada keçidlərindən istifadə etməlidirlər.
- c) Yol hərəkəti qaydalarını bilmək o qədər də vacib deyil.
- d) Yol hərəkəti qaydalarına yalnız piyadalar əməl etməlidir.
- e) Yol qəzaları yalnız sürücülərin ehtiyatsızlığı üzündən baş verir.

8. Küçədə hansı xoşagəlməz hallarla qarşılaşmaq mümkündür?

- 1) terror
  - 2) zəhərlənmə
  - 3) silahlı toqquşma
  - 4) it dişləməsi
  - 5) nəqliyyat qəzaları
  - 6) sulu əllərlə rozetkaya toxunmaq
- a) 1, 2, 3   b) 1, 2, 4, 6   c) 1, 5, 2, 6   d) 2, 4, 5, 6   e) 1, 3, 4, 5

9. Hansı sətirdə yalnız fiziki sağlamlığa aid nümunələr qeyd olunub?

- a) saçları təmiz saxlamaq, nikbin olmaq
- b) düzgün qidalanmaq, qəmgin olmaq
- c) idmanla məşğul olmaq, saçları təmiz saxlamaq
- d) vəziyyəti düzgün qiymətləndirmək, musiqi dinləmək

10. İnsan hansı yollarla emosional sağlam ola bilər?

- a) hər gün səhər idman etmək, qəşəng və səliqəli geyinməklə
- b) xeyirxahlıq, böyüklərə hörmət etmək
- c) klassik musiqini dinləmək, yaradıcılıqla məşğul olmaqla
- d) yoluxucu xəstəliklərdən qorunmaq, idmanla məşğul olmaqla
- e) siqaret çəkməmək, düzgün qidalanmaqla

QIYMƏTLƏNDİRMƏ VASİTƏLƏRİ

III BÖLMƏ

1. Hansı sırada fövqəladə hadisələr sadalanıb?

1. Zəlzələ, sunami
  2. Heyvanların çoxalması, bitkilərin böyüməsi
  3. Tufan, vulkan püskürməsi
  4. Sel, torpaq sürüşməsi
- a) 1, 2, 4   b) 1, 3, 4   c) 1, 2, 3   d) 2, 3, 4

2. Anomal hadisələr canlı təbiətə necə təsir göstərir? (Nümunələr yaz).

---

3. Günəş sistemində hansı hadisələr baş verir?

---

4. Plazma halında olan maddəni göstərin.

- a) daş   b) benzin   c) təbii qaz   d) alov qığılıcı

5. Eyni həcmli müxtəlif formalı (1) və müxtəlif həcmli eyni formalı cisimlərə misal göstərin.

---

6. Xəzər dənizini çirkləndirən amilləri seçin.

1. Suyun səviyyəsinin qalxması
  2. Xəzərə çaylar vasitəsilə gələn çirkləndiricilər
  3. Su nəqliyyatı
  4. Neftlə çirklənmə
- a) 1, 3, 4   b) 1, 2, 3   c) 1, 2, 4   d) 2, 3, 4

7. Günəşin ultrabənövşəyi şüalarının az miqdarı nə üçün faydalıdır?

- a) İnsanın boyunu artırır.
- b) Sümükləri sərtləşdirir.
- c) İrsi xəstəliklər azaldır.
- d) D vitamini əmələ gətirir.

8. Aşağıdakılardan düzgün olanları seçin.

- 1. Ozon qatı dağılsa, həyat davam edər.
  - 2. Günəş şüaları altında çox qalanda istivurma baş verər.
  - 3. İnsan ultrabənövşəyi şüaları görür.
  - 4. Maşınların tüstüsü təbiəti korlayır.
- a) 2, 4   b) 1, 3   c) 1, 4   d) 3, 4

9. Günəş şüaları altında çox qaldıqda nə baş verir?

- 1. Canlılar məhv olur.
  - 2. Yoluxucu xəstəliklər əmələ gəlir.
  - 3. Günvurma olur.
  - 4. Dəridə yanıqlar əmələ gəlir.
- a) 2, 3   b) 1, 4   c) 1, 3   d) 3, 4

10. Cisimlərin altından xətt çəkin:

Yağ, rezin, dəftər, su, top, televizor

QIYMƏTLƏNDİRMƏ VASİTƏLƏRİ

IV BÖLMƏ

1. Aşağıdakılardan hansı qeyri-səməvi dinlərdir?

- a) İslam, xristianlıq, yəhudilik
- b) şamanlıq, yəhudilik, İslam
- c) buddizm, xristianlıq, zərdüştlük
- d) buddizm, sintoizm, zərdüştlük

2. Aşağıdakılardan hansı İslam dininə aiddir?

- 1. Gündə 5 dəfə namaz qılmaq
  - 2. Kilsədə ibadət etmək
  - 3. Həcc ziyarətinə getmək
  - 4. Ramazan ayında oruc tutmaq
  - 5. Günahlardan təmizlənmək üçün keşişə müraciət etmək
- a) 1, 3, 4   b) 2, 3, 5   c) 3, 4, 5   d) 1, 2, 3

3. Aşağıdakılardan hansı müsbət əxlaqi keyfiyyətdir?

- a) yalançılıq
- b) dürüstlük
- c) qeybətçilik
- d) oğurluq

4. Aşağıdakılardan düzgün olanları seçin?

- 1) Dinlər yalnız bir ölkədə yayılmışdır.
  - 2) Azərbaycan əhalisinin 95%-i müsəlmandır.
  - 3) Azərbaycanda yalnız müsəlmanlar yaşayır.
  - 4) Azərbaycanda tarixən şamanlıq və zərdüştlük kimi çoxallahlı dinlər yayılmışdır.
  - 5) Azərbaycan dinlərin qovuşduğu məkan adlanır.
- a) 1, 2, 4   b) 2, 3, 4   c) 2, 4, 5   d) 3, 4, 5

5. Səməvi din hansıdır?

- a) buddizm   b) zərdüştlük
- c) sintoizm   d) İslam

6. Mənfi əxlaqi keyfiyyətləri seçin:

1. yalançılıq

2. qeybətçilik

3. saxtakarlıq

4. dürüstlük
5. oğurluq

6. səmimilik

7. mehribanlıq

8. paxıllıq

7. İnsanların əxlaq və davranışlarının formalaşmasına təsir göstərən amilləri yazın.

8. Aşağıdakı cədvəli tamamlayın.

Din	Peyğəmbəri	Müqəddəs kitabı	İbadət yeri
İslam			
Xristianlıq			
Yəhudilik			

9. Səməvi dinlərin oxşar cəhəti hansıdır?

- a) Müqəddəs günlərinin bazar günü olması
- b) Təkaləhlilik
- c) Dini kitablarının eyni olması
- d) Dini bayramlarının eyni olması
- e) Peyğəmbərlərinin eyni olması

10. Cümlələri tamamlayın.

1. Müsəlmanlar üçün müqəddəs gün _____
2. Xristianlar üçün müqəddəs gün _____
3. Yəhudilər üçün müqəddəs gün _____

İSTİFADƏ EDİLMİŞ VƏ İSTİFADƏ EDƏ BİLƏCƏYİMİZ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 2003.
2. Delius, Harald. "Etik, Günümüz Felsefe Disiplinləri", D.Özlem, İstanbul.
3. E.Kərimov, B.Osmanov. İqtisadi nəzəriyyə, Bakı, 2004.
4. Ekoloji siyasət. Bakı, 2008.
5. Ə.Abbasov. Kurikulum islahatının əsas istiqamətləri. "Azərbaycan məktəbi" jurnalı, №4. 2011.
6. Fövqəladə hadisələrin təsnifatı (məlumat kitabı). Bakı, 2001.
7. Qurani-Kərim (Tərcüməçilər: akad. Ziya Bünyadov və prof. Vasim Məmmədəliyev).
8. İnsan hüquqlarının tədrisi. Müəllimlər üçün proqram. Bakı, 2003.
9. Maqşud Qasimov. "Sağlam həyat tərzı uğrunda". Bakı, 2005.
10. M.Əmirov. "İnsan və Cəmiyyət". Ali məktəblər üçün dərs vəsaiti. Bakı, 2010.
11. Məktəbdə vətəndaş təhsili. Metodik vəsait. Norveç Qaçqınlar Şurası. 2002.
12. M.Mərdanov, F.Şahbazlı. "Azərbaycanın təhsil siyasəti (1998–2005)". I, II kitab. "Təhsil", Bakı, 2005.
13. "Özünə və başqalarına kömək etməyi bacar" (Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar Nazirliyi), Bakı, 2004.
14. Ramil Əliyev. İqtisadi təhlilin nəzəriyyəsi. Bakı, 2002.
15. Rəfiqə Əliyeva, Qara Mustafayev, Sevinc Hacıyeva. "Ümumi ekologiya". Bakı, 2004.
16. S.C.Əliyev, H.M.Hacıyeva, N.C.Mikayılzadə. "Tibbi biliklərin əsasları". Bakı, 2004.
17. Ş.Ə.Topçiyeva, R.T.Qəndilov, S.Ş.Tağıyeva, Ş.Ə.Qocayev, G.N.Hacıyeva, N.Ə.Məmmədova, A.T.Hacıyeva və b. "Həyati bacarıqlara əsaslanan təhsil", Çarşıoğlu, 2007.
18. "Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu". Bakı, 2009.
19. S.Tağıyeva və b. "Həyati bacarıqlara əsaslanan təhsil". Müəllimlər üçün tədris vəsaiti. (V – IX siniflər). Bakı, 2006.
20. Z.Veysova. Fəal təlim metodları. Bakı, 2007.
21. Новиков Ю.В. Природа и человек. – М.: Просвещение, 1991.
22. Коробкин В.И., Передельский Л.В. Экология. – Ростов н/Д: Феникс 2000.
23. Щепанская Т.Б. Культура дороги в русской мифоритуальной традиции XIX–XX вв. М.: Индрик, 2003.

MÜNDƏRİCAT

Dərslik komplekti haqqında.....	3

Cəmiyyət – bu bizim

Mövzu 1. Hər şey ünsiyyətdən başlayır	28
Mövzu 2. Ailə kiçik cəmiyyətdir	30
Mövzu 3. Mən də bir qrupdayam	32
Mövzu 4. Xalqlar.....	34
Mövzu 5. Dövlət və dövlətçilik	36
Mövzu 6. Dövlətim mənə xidmət edir.....	38
Mövzu 7. Hüquqlarımız qorunur.....	40
Mövzu 8. Bizim tələbatlarımız	42

Ətraf mühit və sağlamlıq

Mövzu 1. Sağlam həyat tərzı	44
Mövzu 2. Təhlükəsiz kompüter	46
Mövzu 3. Sağlamlığımız təhlükədədir.....	48
Mövzu 4. Yol nişanları nə üçündür?	50
Mövzu 5. Yol hərəkəti qaydalarına əməl edək	52

Təbiəti gözək və tanıyaq

Mövzu 1. Təbiətdəki cisim və maddələr	54
Mövzu 2. Mühit amilləri və təbiət hadisələri	56
Mövzu 3. Təbiət qəzəblənib	58
Mövzu 4. Günəş sistemində baş verən hadisələrin sirri	60
Mövzu 5. Ekoloji mühitin canlılara təsiri.....	61
Mövzu 6. İnsan və təbiət	62
Mövzu 7. Təbiətin harayı	63
Mövzu 8. Təbiətə borcumuz	64

Dinimiz və mənəviyyatımız

Mövzu 1. İnsanın gözəlliyi onun əxlaq və davranışındadır	65
Mövzu 2. Dini dözümlülük.....	66
Mövzu 3. Səməvi və qeyri-səməvi dinlər	67
Mövzu 4. İncə sistemində oxşarlıq və fərqlər.....	68
Qiymətləndirmə vasitələri.....	69
İstifadə edilmiş və istifadə edə biləcəyimiz ədəbiyyat siyahısı	78

Həyat bilgisi 5

Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün
"Həyat bilgisi" fənni üzrə

MÜƏLLİM ÜÇÜN METODİK VƏSAİT

Müəlliflər:

Məmmədova Nüşabə Əsəd qızı

Mahmudova Könül Faiq qızı

Bağmanlı Aynur Zahid qızı

www.eastwest.az

www.fb.com/eastwest.az

info@eastwest.az

Buraxılışa məsul: Sevil İsmayılova

Dizaynerlər: Kərim Məhdəvi

Elşən Qurbanov

Səhifələyici: Kubra İbrahimova

Texniki redaktor: Gültəkin Cəfərova

Baş redaktor: Samirə Bəktaş

Texniki direktor: Allahverdi Kərimov

Nəşriyyat direktoru: Kəmalə Qarayeva

Format: 70x100 1/16. Ofset çapı. Fiziki çap vərəqi 5.

Sifariş 16022. Tiraj 3900

ŞƏRQ-QƏRB

"Şərq-Qərb" ASC-nin mətbəəsində çap olunmuşdur.

AZ1123, Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17

Tel.: (+99412) 374 83 43

(+99412) 374 73 84

PULSUZ

